

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та
замовниками»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування
групи 1
Цимбал А. І.
Керівник: Лега О. В.
Рецензент: Герасименко В. В.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

Освітньо-професійна програма Облік і оподаткування
Спеціальність 071 Облік і оподаткування
Рівень вищої освіти другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Наталія КАНЦЕДАЛ
14 листопада 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
Цимбал Антоніни Ігорівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Методика обліку, аналіз та контроль розрахунків з покупцями та замовниками»

керівник роботи: кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і оподаткування Лега Ольга Василівна

Затверджено засіданням кафедри протокол № 5 від 07 жовтня 2024 р.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 11 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи:
фінансова звітність за 2022 – 2024 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методичні основи обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Розділ 2. Облік розрахунків з покупцями та замовниками.

Розділ 3. Аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.

6. Дата видачі завдання: 14 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи.	03.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу, узгодження плану	30.10.2024 р. – 14.11.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
5	Виконання теоретичного розділу роботи	15.11.2024 р. – 03.02.2025 р.	
6	Виконання аналітичних розділів роботи	04.02.2025 р. – 10.11.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	11.11.2025 р. – 17.11.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	18.11.2025 р. – 20.11.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	21.11.2025 р. – 27.11.2025 р.	
10	Нормо-контроль	28.11.2025 р. – 04.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	16.12.2024 р. - 18.12.2025 р.	

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТОВАРНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	8
1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка товарної дебіторської заборгованості.....	8
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення.....	19
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ.....	26
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	26
2.2. Облік розрахунків з покупцями та замовниками та відображення інформації у звітності.....	32
2.3. Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками	46
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	56
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання	56
3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями.....	67
3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства	75
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні умови господарювання, що характеризуються нестабільністю ринкової кон'юнктури, інфляційними процесами та зростанням фінансових ризиків, зумовлюють необхідність посиленої уваги підприємств до управління дебіторською заборгованістю. Вона є невід'ємною складовою операційної діяльності, безпосередньо впливає на обсяг оборотних активів, ліквідність та платоспроможність підприємства.

Раціональна організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками дозволяє своєчасно виявляти проблемні борги, формувати резерв сумнівних боргів, контролювати стан взаєморозрахунків і запобігати виникненню безнадійної заборгованості. Недосконалість системи обліку та контролю товарної дебіторської заборгованості призводить до порушення фінансової дисципліни, погіршення показників оборотності активів і, як наслідок, до зниження фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

В умовах дії національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, гармонізованих із міжнародними вимогами, зокрема МСБО 9 «Фінансові інструменти», актуалізується питання коректної оцінки дебіторської заборгованості, відображення її у фінансовій звітності та розробки ефективних аналітичних інструментів для прийняття управлінських рішень.

Значення дослідження також посилюється необхідністю забезпечення прозорості облікової інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів - власників, менеджменту, кредиторів, аудиторів, податкових органів. Саме тому удосконалення методики обліку, контролю й аналізу товарної дебіторської заборгованості є важливим напрямом підвищення ефективності фінансового управління підприємством.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичне удосконалення організації обліку й аналізу товарної дебіторської заборгованості підприємства з метою підвищення

ефективності управління розрахунковими відносинами та зміцнення фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі завдання дослідження: 1) розкрити економічну сутність, класифікацію та оцінку товарної дебіторської заборгованості; 2) узагальнити наукові підходи до вивчення проблеми формування та управління дебіторською заборгованістю; 3) охарактеризувати організаційно-правові засади діяльності підприємства та його облікову політику щодо розрахунків з покупцями і замовниками; 4) дослідити порядок ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками і відображення відповідної інформації у фінансовій звітності; 5) оцінити стан контролю за розрахунками з покупцями та замовниками на підприємстві; 6) провести аналіз структури, динаміки та оборотності дебіторської заборгованості за товарними операціями; 7) здійснити комплексне оцінювання ефективності управління дебіторською заборгованістю та визначити напрями її оптимізації.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес організації бухгалтерського обліку, контролю та аналізу товарної дебіторської заборгованості на підприємстві. Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні аспекти обліку, контролю й аналізу розрахунків з покупцями та замовниками, а також шляхи підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що забезпечили досягнення поставленої мети: абстрактно-логічний метод - застосовано для теоретичного узагальнення сутності товарної дебіторської заборгованості, формулювання висновків і пропозицій; метод порівняння - використано для зіставлення показників дебіторської заборгованості у динаміці та виявлення тенденцій її зміни; економіко-статистичний метод - дозволив проаналізувати структуру, динаміку та оборотність дебіторської

заборгованості; метод аналізу і синтезу - застосовано для виявлення взаємозв'язків між рівнем дебіторської заборгованості та фінансовим станом підприємства; документальний метод - використано для дослідження первинних документів та облікових регістрів, що відображають розрахунки з покупцями і замовниками.

Наукова новизна дослідження полягає у вдосконаленні організації внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками шляхом розроблення робочого документа «Відомість внутрішнього контролю дебіторської заборгованості», який забезпечує систематичну звірку даних між первинними документами, обліковими регістрами та фінансовою звітністю, а також у створенні аналітичної матриці ризиків управління дебіторською заборгованістю, що дає змогу ідентифікувати, класифікувати та оцінювати ризики за рівнем імовірності та впливу на фінансові результати підприємства, сприяючи підвищенню ефективності управління розрахунковими відносинами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропоновані у дослідженні підходи можуть бути використані у діяльності підприємств для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на наукових конференціях різного рівня, зокрема: науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик Всеукраїнській студентській інтернет-конференції «Молодь, наука, бізнес» (м. Миколаїв, 02–03 жовтня 2024 р.); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції» (м. Херсон – м. Хмельницький, 20 листопада 2024 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано наукові праці у матеріалах конференції, загальним обсягом 0,8 др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТОВАРНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка товарної дебіторської заборгованості

Ефективне функціонування будь-якого підприємства вимагає раціонального управління оборотними активами, серед яких значну частку посідає дебіторська заборгованість. Вона є невід'ємною складовою господарського процесу, що виникає у результаті надання товарів, робіт або послуг із відстроченням платежу. У сучасних економічних умовах дебіторська заборгованість виступає не лише елементом поточних активів, а й важливим інструментом забезпечення конкурентоспроможності підприємства, адже гнучка політика розрахунків із покупцями є чинником розширення ринків збуту та підтримання ділових відносин із партнерами [1].

Економічна сутність дебіторської заборгованості полягає у відображенні в обліку права підприємства вимагати від контрагентів сплати коштів чи іншого виду компенсації за раніше поставлені товари або виконані роботи. Вона характеризує частину активів, що тимчасово вилучена з обігу, оскільки перебуває у сфері розрахункових відносин і не може бути негайно використана для фінансування поточної діяльності. Таким чином, її рівень і структура безпосередньо впливають на ліквідність, оборотність оборотних засобів і фінансову стійкість суб'єкта господарювання [2].

У фінансовій теорії дебіторська заборгованість розглядається як форма кредиту, наданого підприємством своїм клієнтам. Вона є альтернативою грошовим розрахункам і потребує належного контролю за своєчасністю повернення коштів. Занадто великий її обсяг призводить до зниження платоспроможності та накопичення ризику неповернення, тоді як надмірне

обмеження обсягів дебіторської заборгованості може зменшити обсяги реалізації продукції та звужити ринки збуту. Отже, оптимізація рівня дебіторської заборгованості має стратегічне значення для забезпечення стабільного грошового потоку підприємства [9].

Для розкриття сутності дебіторської заборгованості доцільно звернутися до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», яке визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість і порядок її відображення у фінансовій звітності [47]. У документі наведено такі ключові терміни:

- дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів перед підприємством на певну дату;
- довгострокова дебіторська заборгованість - заборгованість, що не виникає в межах нормального операційного циклу і має бути погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;
- поточна дебіторська заборгованість - заборгованість, що виникає під час нормального операційного циклу або підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців після дати балансу;
- сумнівний борг - дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником;
- безнадійна дебіторська заборгованість - поточна заборгованість, стосовно якої є впевненість у її неповерненні або минув строк позовної давності;
- чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості - сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів [47].

Відповідно до МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», поняття «дебіторська заборгованість» безпосередньо не визначається, проте вона розглядається як фінансовий актив [41]. У свою чергу, МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» трактує позики та дебіторську заборгованість як непохідні фінансові активи з фіксованими або визначеними платежами, які

не мають котирування на активному ринку [41].

Наведені нормативні трактування окреслюють бухгалтерсько-правову природу дебіторської заборгованості, проте не повністю розкривають її економічну сутність. З позицій економічної науки дебіторська заборгованість відображає форму боргових зобов'язань контрагентів, що виникають у результаті господарських операцій та підтверджуються відповідними первинними документами. Вона характеризує тимчасове вилучення частини активів із обороту підприємства, які перебувають у сфері розрахункових відносин і мають бути повернуті у грошовій формі протягом визначеного періоду.

Отже, дебіторська заборгованість у широкому розумінні – це економічна категорія, що відображає виникнення боргових прав підприємства на тимчасово відволіклені активи на основі документально підтверджених господарських операцій. Такий підхід дозволяє розглядати її не лише як елемент обліку, а й як об'єкт фінансового аналізу та управління грошовими потоками підприємства.

Для глибшого розуміння підходів до визнання, оцінки та відображення дебіторської заборгованості доцільно здійснити порівняльний аналіз положень національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО) та міжнародних стандартів фінансової звітності (МСБО/МСФЗ) – табл. 1.1.

Порівняння свідчить, що національний стандарт П(С)БО 10 зосереджується переважно на бухгалтерському відображенні фактичних сум заборгованості та формуванні резерву сумнівних боргів на основі історичних даних. Натомість міжнародні стандарти (зокрема МСФЗ 9) ґрунтуються на концепції очікуваних кредитних збитків, яка має більш прогностичний характер і враховує ризики неповернення вже на етапі визнання дебіторської заборгованості.

Таким чином, підхід МСФЗ є більш ризик-орієнтованим і відображає тенденцію до інтеграції бухгалтерського обліку з системою управління ризиками. Водночас національна модель обліку залишається спрощеною, однак

забезпечує зрозумілість та адаптованість до потреб малого й середнього бізнесу.

Таблиця 1.1

**Порівняння вимог П(С)БО 10 [47], МСБО 32 [41], МСБО 39 (МСФЗ 9) [41]
щодо оцінки дебіторської визнання та заборгованості**

Критерій порівняння	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	МСБО 32, МСБО 39 / МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»
Підхід до визначення	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів перед підприємством на певну дату. Визначається як елемент оборотних активів.	Розглядається як фінансовий актив, що виникає внаслідок контрактних прав на отримання грошових коштів або інших фінансових активів.
Умови визнання	Визнається активом за наявності ймовірності отримання економічних вигод і можливості достовірного визначення суми.	Визнається, якщо підприємство має юридичне право на отримання грошових потоків і ризики та вигоди власності перейшли до покупця.
Класифікація	Поділяється на поточну та довгострокову залежно від строків погашення.	Класифікується як фінансовий актив, що може оцінюватися за амортизованою вартістю або за справедливою вартістю через прибуток чи збиток.
Оцінка при первісному визнанні	За первісною вартістю – сумою дебіторської заборгованості, зазначеною в договорі.	За справедливою вартістю плюс витрати на операцію; подальша оцінка залежить від моделі фінансового активу.
Подальша оцінка	Поточна дебіторська заборгованість відображається за чистою реалізаційною вартістю (з урахуванням резерву сумнівних боргів).	Використовується модель очікуваних кредитних збитків (ECL model), яка враховує ризик неповернення з моменту визнання активу.
Резерв сумнівних боргів	Створюється для покриття можливих втрат; розраховується за досвідом минулих періодів або індивідуальною оцінкою.	Передбачає обов’язкову оцінку очікуваних кредитних збитків на весь строк існування активу; резерв формується на основі прогнозів імовірності дефолту.
Розкриття у звітності	Відображається у складі оборотних активів; розкривається інформація про сумнівні та безнадійні борги.	Розкривається у складі фінансових активів; додатково подається інформація про ризики, методи оцінки та очікувані збитки.

Окрім спеціалізованих стандартів бухгалтерського обліку, регулювання порядку визнання, оцінки та обліку дебіторської заборгованості здійснюється низкою інших нормативно-правових актів. Їх узагальнено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Нормативно-правові та внутрішні документи, що регулюють облік
дебіторської заборгованості**

№ з/п	Документ	Характер регулювання
Нормативно-правові акти		
1	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [47]	Визначає методологічні засади обліку, оцінки та розкриття інформації у звітності.
2	Конституція України	Закріплює принципи законності, рівності прав суб'єктів господарювання та захисту власності.
3	Цивільний кодекс України [66]	Регулює договірні зобов'язання між підприємствами, у т.ч. щодо виконання платежів.
4	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [55]	Визначає загальні принципи обліку, порядок ведення документації, формування облікової політики.
5	Податковий кодекс України [44]	Установлює податкові наслідки списання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.
Внутрішні документи підприємства		
6	Наказ про облікову політику	Визначає методи оцінки, обліку і створення резерву сумнівних боргів.
7	Статут підприємства	Визначає загальні принципи організації діяльності та взаєморозрахунків.
8	Наказ про організацію розрахунків з дебіторами і кредиторами	Регламентує процедуру ведення обліку, звірки взаєморозрахунків і контролю боргів.
9	Положення про організацію роботи облікового апарату	Визначає обов'язки і відповідальність бухгалтерів за ведення обліку дебіторської заборгованості.
10	Положення про організацію внутрішнього контролю	Містить порядок перевірки достовірності даних про розрахунки з контрагентами.
11	Графік документообігу	Регламентує строки руху первинних документів і передачу інформації між підрозділами.

НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [47] є ключовим нормативно-правовим актом, що визначає підходи до визнання, вимірювання та відображення дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку. Він конкретизує правила формування резервів, розкриття інформації у фінансовій звітності та встановлює критерії класифікації боргів. Важливе значення має Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [55], який визначає загальні принципи ведення бухгалтерського обліку, включаючи принципи повного висвітлення, послідовності, нарахування, обачності, превалювання сутності над формою, безперервності діяльності та

єдиного грошового вимірника. Закон також надає підприємствам право самостійно формувати облікову політику з урахуванням особливостей діяльності та обсягу господарських операцій. Хоча Конституція України не має безпосереднього регулятивного впливу на бухгалтерський облік, її норми забезпечують правові засади законності, рівності суб'єктів господарювання перед законом та гарантії захисту власності - тобто формують правове середовище, у якому здійснюється облік і контроль дебіторської заборгованості.

Поряд із законодавчими документами, важливу роль відіграють внутрішні нормативні документи підприємства, які конкретизують правила ведення обліку, документообігу, методика оцінки боргів і систему внутрішнього контролю. Центральним серед них є наказ про облікову політику, що визначає методи оцінки платоспроможності контрагентів, порядок формування резерву сумнівних боргів і строки проведення інвентаризації розрахунків. У контексті гармонізації обліку з міжнародними вимогами доцільним є також зіставлення положень національних стандартів (НП(С)БО) із міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО/МСФЗ) – табл 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняння відображення інформації про дебіторську заборгованість за національними та міжнародними стандартами

Національні стандарти обліку	Міжнародні стандарти обліку
НП(С)БО 10 - регламентує визнання, оцінку та розкриття інформації про дебіторську заборгованість.	МСБО 1 - визначає місце дебіторської заборгованості у структурі фінансової звітності.
НП(С)БО 13 - визнає дебіторську заборгованість як фінансовий актив.	МСФЗ 7 - встановлює вимоги щодо розкриття ризиків та очікуваних кредитних збитків.
НП(С)БО 17 - визначає порядок відображення заборгованості з податку на прибуток.	МСБО 16 - передбачає відображення короткострокової дебіторської заборгованості без нарахування відсотків.
НП(С)БО 21 - регулює порядок обліку дебіторської заборгованості в іноземній валюті.	МСБО 18 - визначає порядок дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості.
НП(С)БО 23 - встановлює вимоги до розкриття інформації про заборгованість пов'язаних осіб.	МСФЗ 9 - передбачає оцінку дебіторської заборгованості за моделлю очікуваних кредитних збитків.

Порівняння свідчить, що національна система стандартів зберігає чітку спеціалізацію - наявність окремого стандарту для обліку дебіторської заборгованості, тоді як міжнародна модель інтегрує це поняття у ширший контекст фінансових інструментів. МСФЗ приділяють більше уваги прогностичним оцінкам, ризикам неповернення та достовірності відображення активів, тоді як НП(С)БО - практичним аспектам бухгалтерського відображення і контролю.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення обліку дебіторської заборгованості в Україні формується як сукупність взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх документів, які створюють правову основу для достовірного відображення розрахунків, забезпечення платіжної дисципліни та формування об'єктивної фінансової звітності підприємства.

З метою оптимізації структури дебіторської заборгованості та підвищення ефективності управління нею доцільно здійснювати її класифікацію за певними економічними ознаками. Такий підхід дозволяє систематизувати інформацію, забезпечити контроль за станом розрахунків і сформувати обґрунтовану аналітичну базу для управлінських рішень. Одночасно з визнанням дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку здійснюється її класифікація за строком погашення, економічним змістом, ступенем ризику, суб'єктами виникнення, контрагентами та іншими критеріями, що відповідають специфіці господарської діяльності підприємства [16].

Класифікація дебіторської заборгованості дає змогу визначати характер взаємовідносин між підприємством і його контрагентами, рівень ліквідності активів, ризик неповернення боргів, а також формувати необхідні резерви сумнівних боргів – табл. 1.4. Сформована класифікація дозволяє глибше усвідомити економічну природу дебіторської заборгованості, виокремити її види залежно від джерел виникнення, строків погашення та ступеня ризику [68]. Такий підхід забезпечує правильну побудову аналітичного обліку, формування релевантної інформації для управлінських рішень і своєчасне виявлення проблемних боргів. Класифікаційна структура також сприяє

розробці дієвої системи внутрішнього контролю за станом розрахунків, дозволяє визначати обсяги резервування сумнівних боргів і формує підґрунтя для аналітичного оцінювання дебіторської заборгованості в наступних розділах дослідження.

Таблиця 1.4

Класифікація дебіторської заборгованості підприємства

Ознака класифікації	Види дебіторської заборгованості	Приклади рахунків / пояснення
За строком погашення	поточна (до 12 місяців), довгострокова (понад 12 місяців)	рах. 34, 36 - поточна; рах. 18 - довгострокова
За своєчасністю погашення	нормальна, прострочена, сумнівна, безнадійна	прострочена - рах. 38 (резерв сумнівних боргів)
За можливістю стягнення	надійна, сумнівна, безнадійна	визначається за фінансовим станом боржника
За економічним змістом	товарна, нетоварна, інша	товарна - рах. 34, 36; нетоварна - рах. 37
За об'єктами виникнення	товарна (за продукцію, роботи, послуги), безтоварна (авансова, внутрішньогосподарська)	рах. 36, 37, 374, 375, 378
За суб'єктами	внутрішні, зовнішні, фізичні та юридичні особи	внутрішні - рах. 372; зовнішні - рах. 377
За контрагентами	вітчизняні, іноземні	рах. 361, 341 - вітчизняні; рах. 362, 342 - іноземні
За забезпеченням зобов'язань	забезпечена (векселями, заставою), незабезпечена	забезпечена - рах. 34; незабезпечена - рах. 36
За рівнем ліквідності	високоліквідна, середньоліквідна, неліквідна	визначається строком і ймовірністю погашення
За видами довгострокової заборгованості	заборгованість за майно, оренду, векселі, інші активи	рах. 181, 182, 183
За формою погашення	монетарна (грошова), немонетарна (взаємозаліки, бартер)	визначається умовами договорів
За методами формування резервів	метод абсолютної суми сумнівної заборгованості; метод коефіцієнта сумнівності	вибір методу фіксується в обліковій політиці
За видом діяльності	операційна, інвестиційна, фінансова	визначається характером господарської операції

Згідно з п. 4 П(С)БО 10 [47], довгострокова дебіторська заборгованість - це заборгованість, яка не виникає в межах нормального операційного циклу та підлягає погашенню після дванадцяти місяців із дати балансу. Відповідно, поточна дебіторська заборгованість - це заборгованість, що виникає в межах

нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців із дати балансу.

У бухгалтерському обліку товарна дебіторська заборгованість визнається одночасно з доходом від реалізації за первісною вартістю. Подальше відображення поточної заборгованості здійснюється за чистою реалізаційною вартістю (первісна сума мінус резерв сумнівних боргів) [47]. Якщо договором передбачено відстрочку платежу, різницю між номінальною та реально сплаченою вартістю відносять до нарахованих доходів (процентів) [47]. Довгострокову дебіторську заборгованість оцінюють за теперішньою вартістю (дисконтування) [47].

НП(С)БО 13 уточнює, що дебіторська заборгованість, не призначена для продажу, є фінансовим активом, якщо її відшкодування очікується грошима або їх еквівалентами [48]. Відтак не кожна заборгованість має статус фінансового активу (наприклад, аванс за товар створює товарну дебіторську заборгованість, яка погашається поставанням, а не грошима). Фінансовий актив визнається з моменту виникнення права на його отримання або зобов'язання на передачу активу (фактично - після укладення договору та початку його виконання) [48].

Міжнародні стандарти підхід узгоджують, але формулюють його через категорію фінансових інструментів. За МСБО 32 фінансовий актив - це право на отримання грошових коштів або іншого фінансового активу (що й відповідає сутності торговельної дебіторської заборгованості) [41]. МСФЗ 9 визначає, що фінансовий актив визнається за датою договору або за датою розрахунків (варіант має бути закріплений в обліковій політиці підприємства) [41]. Первісна оцінка - за справедливою вартістю; для виручки - за справедливою вартістю компенсації, що підлягає отриманню [41]. Подальша оцінка залежить від бізнес-моделі та характеристик грошових потоків (див. узагальнення нижче), причому застосовується модель очікуваних кредитних збитків (ECL).

Узагальнення підходів до подальшої оцінки за МСФЗ 9 (для торговельної дебіторської заборгованості):

- категорія оцінки: переважно амортизована вартість (якщо актив утримується для стягнення грошових потоків, які є виключно платежами тіла та відсотків);

- знецінення: для торговельної дебіторської заборгованості дозволено спрощений підхід - одразу визнаються очікувані кредитні збитки за весь строк (lifetime ECL), без відстеження «погіршення з моменту первісного визнання»;

- довгострокова дебіторська: підлягає дисконтуванню ефективною ставкою відсотка; відсотковий дохід відображають через механізм амортизованої вартості;

- неторгові вимоги: за відсутності спеціальних норм застосовується загальна логіка МСФЗ 9 (визнання, класифікація за бізнес-моделлю, оцінка, ECL); момент визнання - за документальним підтвердженням права вимоги [41].

Важливі практичні акценти: за НП(С)БО 10 ключовою є чиста реалізаційна вартість і резерв сумнівних боргів (історичний/індивідуальний підхід); за МСФЗ 9 - прогнозна модель ECL (ризик-орієнтований підхід із врахуванням імовірності дефолту); відстрочка платежу: різниця між ціною без відстрочки та договірною вартістю визнається фінансовим доходом (процентним) протягом строку відстрочки (НП(С)БО 10) або через ефективну ставку (МСФЗ 9); аванси не є фінансовими активами (погашаються поставкою), тому не підлягають ECL; натомість торговельні вимоги - підлягають.

Узагальнюючи, підходи НП(С)БО та МСФЗ загалом сумісні щодо моменту визнання й принципів первісної/подальшої оцінки, але МСФЗ 9 робить акцент на прогнозній оцінці кредитного ризику, тоді як НП(С)БО - на чистій реалізаційній вартості та історичних даних – табл. 1.5. Разом це вимагає від підприємства чітко прописати в обліковій політиці: дату визнання фінансових активів, підхід до дисконтування довгострокових вимог, методику формування резерву/очікуваних збитків і правила розмежування торгових, неторгових та авансових вимог.

Таблиця 1.5

Порівняння підходів до оцінки дебіторської заборгованості за НП(С)БО та МСФЗ

Критерій порівняння	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» / НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	МСБО 32 / МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»
Критерії визнання	Визнання одночасно з доходом від реалізації, якщо можна достовірно оцінити суму.	Визнання на дату договору або розрахунку; закріплюється в обліковій політиці підприємства.
Первісна оцінка	За первісною (номінальною) вартістю.	За справедливою вартістю компенсації, що підлягає отриманню.
Подальша оцінка	Поточна - за чистою реалізаційною вартістю (мінус резерв сумнівних боргів); довгострокова - за теперішньою вартістю.	За амортизованою вартістю із застосуванням ефективної ставки відсотка; залежно від бізнес-моделі.
Резервування / знецінення	Формується резерв сумнівних боргів на підставі історичних даних та платоспроможності боржників.	Застосовується модель очікуваних кредитних збитків (ECL): оцінка ризику неповернення в майбутніх періодах.
Довгострокові вимоги	Дисконтуються до теперішньої вартості.	Відображаються за амортизованою вартістю з використанням ефективної ставки відсотка.
Неторгові вимоги	Не розкрито чітко в стандарті, застосовується аналогія з товарними вимогами.	Оцінюються за загальними правилами МСФЗ 9 для фінансових активів, що утримуються для отримання грошових потоків.
Аванси	Визнаються як товарна дебіторська заборгованість, не є фінансовим активом.	Не визнаються фінансовими активами (погашаються поставкою, а не грошима).
Основний підхід до ризику	Реактивний - оцінка після виникнення проблемної заборгованості.	Прогнозний – оцінка очікуваних збитків наперед (forward-looking).
Ключовий акцент	Чиста реалізаційна вартість і створення резерву.	Амортизована вартість і система очікуваних кредитних збитків (ECL).

Національні стандарти забезпечують стабільність і простоту відображення, однак не враховують динаміку кредитного ризику, тоді як МСФЗ 9 запроваджує ризик-орієнтований підхід, який дозволяє формувати більш достовірну оцінку фінансових активів. Інтеграція елементів ECL у систему бухгалтерського обліку може підвищити аналітичну якість звітності та

своєчасність реагування на фінансові ризики.

Отже, узагальнюючи викладене, можна зазначити, що дебіторська заборгованість є важливим елементом оборотного капіталу, від правильності її визнання, класифікації та оцінки залежить достовірність фінансової звітності підприємства. Національні стандарти обліку орієнтовані на практичність та спрощення процедур, проте вони переважно базуються на ретроспективній оцінці і не враховують прогностного підходу до ризиків неповернення. Натомість міжнародні стандарти зосереджені на ідентифікації та оцінюванні очікуваних кредитних збитків, що забезпечує більш повну та аналітичну інформацію для управлінських рішень. Таким чином, поєднання елементів НП(С)БО та МСФЗ дозволяє створити гнучку методику управління дебіторською заборгованістю, яка сприятиме своєчасному виявленню ризиків, підвищенню платіжної дисципліни контрагентів і забезпеченню фінансової стійкості підприємства.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Дебіторська заборгованість є однією з найбільш динамічних і ризикових статей активів підприємства, що безпосередньо впливає на його фінансову стійкість, ліквідність і рентабельність. У сучасних умовах господарювання, коли більшість розрахунків між суб'єктами економічних відносин здійснюються з відстрочкою платежів, зростає потреба в глибокому науковому дослідженні процесів формування, оцінки та контролю дебіторської заборгованості. Високий рівень неповернення боргів, порушення договірної дисципліни, збільшення частки прострочених платежів призводять до заморожування оборотних коштів і ускладнюють фінансове забезпечення діяльності підприємств.

Проблема ефективного управління дебіторською заборгованістю має не

лише обліковий, а й стратегічний характер, оскільки пов'язана з оптимізацією грошових потоків, оцінкою кредитоспроможності контрагентів, формуванням політики комерційного кредитування та управління ризиками. Актуальність цієї проблематики посилюється з огляду на економічну нестабільність, військові ризики, інфляційні коливання та обмеженість ліквідних ресурсів.

Сучасний стан вітчизняної практики свідчить, що питання визнання, класифікації та оцінки дебіторської заборгованості потребують подальшого вдосконалення з урахуванням вимог міжнародних стандартів фінансової звітності, а також розроблення дієвих методичних підходів до аналізу та контролю. Необхідність систематизації підходів, розроблення інструментів прогнозування ризиків неповернення та формування інформаційно-аналітичного забезпечення для прийняття управлінських рішень визначає важливість подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

У сучасних дослідженнях значна увага приділяється розкриттю сутності, класифікації та організації обліку дебіторської заборгованості. Так, у працях О. Чепець, С. Юрченко та Л. Волчанської [68] проаналізовано економічну природу цього явища, визначено його вплив на фінансовий стан підприємств і обґрунтовано потребу в ефективному управлінні дебіторською заборгованістю як важливому чиннику забезпечення стабільності та розвитку господарюючих суб'єктів.

У роботі В. Тимченко та Ю. Омеляненко [64], підготовленій під науковим керівництвом А. Мільки, розкрито методичні та організаційні аспекти обліку дебіторської заборгованості, а також запропоновано низку заходів для її оптимізації. Авторки акцентують на доцільності створення резервів сумнівних боргів, удосконалення контролю за розрахунками з контрагентами та застосування міжнародних стандартів оцінки, що сприяє підвищенню достовірності звітності.

Вагомим доповненням до наукової дискусії є дослідження А. Сороки [62], у якому розглянуто вплив галузевої специфіки на формування, структуру та

облік дебіторської заборгованості за товари, роботи й послуги. Автор доводить, що врахування особливостей виробничого циклу, сезонності та структури клієнтської бази є необхідною умовою розроблення ефективної облікової політики.

У роботі Я. Макарука та І. Сисоєвої [35] підкреслено важливість контролю дебіторської заборгованості як складової системи бухгалтерського обліку. Автори наголошують, що своєчасне та точне відображення взаєморозрахунків із контрагентами є запорукою стабільного функціонування підприємства в умовах конкурентного середовища.

У дослідженні І. Бержанір [2] розкрито питання нормативно-правового регулювання обліку дебіторської заборгованості. Автор обґрунтовує необхідність дотримання вимог як національного, так і міжнародного законодавства для забезпечення правильності класифікації та достовірного відображення інформації у фінансовій звітності.

Г. Гаркуша та О. Чернецька [10] у своїй роботі приділили увагу організаційним аспектам управління дебіторською заборгованістю, підкресливши роль автоматизації обліку, належного документообігу та побудови ефективного робочого плану рахунків. Дослідниці вважають, що саме ці елементи забезпечують своєчасний контроль і зменшення ризику виникнення прострочених боргів.

І. О. Гладій [11] дослідив особливості ведення обліку поточної дебіторської заборгованості в умовах воєнного стану, акцентуючи увагу на потребі адаптації облікової політики підприємств до кризових обставин. У роботі запропоновано гнучкі підходи до визнання, оцінки та контролю дебіторської заборгованості, створення резервів і вдосконалення документообігу, особливо для суб'єктів із зовнішньоекономічною діяльністю.

Значний внесок у розвиток теоретико-методичних підходів до управління дебіторською заборгованістю зробила К. Д. Семенова, яка обґрунтувала необхідність комплексного аналітичного підходу до оцінювання динаміки й

структури дебіторської заборгованості. Авторка пропонує систему показників і практичних заходів для підвищення ефективності її використання у процесі прийняття управлінських рішень [60].

У сучасних наукових працях питання обліку, аналізу та управління дебіторською заборгованістю розглядаються крізь призму актуальних економічних викликів, зокрема воєнного стану, нестабільності платіжного балансу та зростання ризиків неплатежів.

У статті Н. Єршової, М. Єрмолаєвої та С. Тютюнник [17] досліджено особливості використання грошових коштів підприємств для компенсації витрат на службові відрядження в готівковій та безготівковій формах. Автори акцентують на складності документального оформлення таких операцій, необхідності посиленого контролю за цільовим використанням коштів і впливі воєнного стану на порядок їх відображення у фінансовій звітності. Окремо підкреслено важливість диференційованого підходу до визначення добових витрат залежно від умов і тривалості відрядження.

У статті Н. Канцедал, Л. Яловеги, О. Сіренко, О. Ляшик та Я. Шостак [25] розглядаються адаптивні стратегії аналізу дебіторської заборгованості в умовах кризових явищ. Дослідники наголошують на необхідності використання сучасних аналітичних інструментів, що дозволяють прогнозувати платоспроможність контрагентів, мінімізувати ризики неплатежів і забезпечити фінансову стійкість підприємств. Автори пропонують застосовувати методи сценарного аналізу, моделі ймовірності дефолту та цифрові технології для моніторингу розрахункових операцій у реальному часі.

У роботі Є. Шари [69] розкрито проблеми виникнення та обліку безнадійної дебіторської заборгованості в умовах воєнного стану та економічної кризи в Україні. Автор обґрунтовує необхідність удосконалення процедур управління сумнівними боргами, формування резервів і впровадження ризик-орієнтованих методів контролю, що сприятиме мінімізації фінансових втрат і запобіганню банкрутству підприємств.

У дослідженні Ю. В. Подмешальської та Н. О. Богми наведено практичні рекомендації щодо вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. Автори пропонують комплекс заходів із моніторингу покупців і замовників, створення резервів сумнівних боргів і контролю за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості. Підкреслено також необхідність узгодження національної системи обліку з вимогами МСФЗ, удосконалення класифікації розрахунків і підвищення рівня прозорості фінансової звітності [45].

Особливої уваги заслуговує дослідження М. Шигун і Г. Мухомор [71], у якому розкрито економічну природу дебіторської заборгованості як активу, відмінного від матеріальних ресурсів. Автори наголошують, що дебіторська заборгованість є тимчасовою формою вартості, що забезпечує реалізацію товарів за умов обмеженого грошового обігу, але водночас несе ризики неплатоспроможності контрагентів. Цікавою є позиція науковців щодо зв'язку дебіторської заборгованості з репутаційним капіталом підприємства: пропонується розглядати репутацію як об'єкт управлінського обліку, а податкові накладні – як джерело інформації про невиконані зобов'язання контрагентів.

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється удосконаленню методики стратегічного управління дебіторською заборгованістю, що пояснюється зростанням потреби у забезпеченні її контрольованості, ліквідності та відповідності вимогам міжнародних стандартів обліку.

У статті М. М. Шигуна та Г. В. Мухомора [70] обґрунтовано теоретичні та методичні основи стратегічного управління дебіторською заборгованістю шляхом удосконалення обліково-аналітичних інструментів. Дослідниками запропоновано модель класифікації дебіторської заборгованості за трьома критеріями та систему аналітичних рахунків, що забезпечують більш точне управління ризиками сумнівних боргів. Запропонована методика формування резервів базується на індикативних коефіцієнтах ризику, що підвищує об'єктивність управлінських рішень і прозорість фінансової звітності. У

подальшій праці Шигун М. та Мухомор Г. [72] запропонували новий метод розрахунку оборотності дебіторської заборгованості, який враховує коливання залишків протягом року. Такий підхід забезпечує більш точну оцінку ефективності управління оборотними активами порівняно з традиційними методами, що спираються лише на середньорічні показники.

Н. М. Задерака та Д. А. Громік [18] зосередили увагу на застосуванні горизонтального та вертикального аналізу для оцінки стану дебіторської заборгованості підприємства. Вертикальний аналіз, на їхню думку, дозволяє визначити зміни у структурі балансу, тоді як горизонтальний забезпечує оцінку динаміки показників у часі. Поєднання цих підходів сприяє глибшому розумінню фінансової ситуації, формуванню прогнозів і своєчасному виявленню тенденцій у сфері розрахунків із контрагентами.

У статті Г. Ліхоносової та Є. Ставцевої [32] розглянуто сучасні методи оцінки кредиторської та дебіторської заборгованості підприємств. Авторки відзначають обмеженість традиційних методик і пропонують інтегровані підходи, що базуються на використанні інформаційних технологій, прогнозуванні ризиків і багатофакторному аналізі. Застосування таких методів, на їхню думку, сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємств і своєчасному реагуванню на зміни платоспроможності контрагентів.

О. Степаненко [63] у своїй роботі досліджує економічну природу дебіторської та кредиторської заборгованості як складових бізнес-процесів підприємства. Автор аналізує різні підходи до їх класифікації й обліку, наголошуючи, що дебіторська заборгованість впливає на оборотність капіталу, а кредиторська – на фінансову гнучкість і управління грошовими потоками. Такий підхід дозволяє розглядати заборгованість не лише як об'єкт обліку, а як інструмент стратегічного управління фінансовими ресурсами.

У дослідженні О. Рябчука та А. Костенко [59] висвітлено роль аудиту дебіторської заборгованості як ключового елемента фінансового контролю. Автори доводять, що аудит сприяє виявленню ризиків непогашення боргів,

оцінює рівень ліквідності дебіторської заборгованості та дозволяє підвищити ефективність управління фінансовими потоками підприємства.

Особливої актуальності набули дослідження Н. О. Лоханової та Н. А. Сиротенко [33], у яких проаналізовано специфіку обліку та аудиту дебіторської заборгованості в умовах воєнного стану. Авторки підкреслюють, що особливий правовий режим зумовлює появу нових причин непогашених боргів, що вимагає адаптації методик оцінки резервів під очікувані кредитні збитки. Ними запропоновано нові підходи до класифікації дебіторської заборгованості, поетапного контролю договірних відносин і формування резервів із урахуванням ризиків воєнного часу.

Узагальнюючи результати опрацьованих наукових джерел, можна зробити висновок, що проблема обліку, контролю та аналізу дебіторської заборгованості залишається надзвичайно актуальною в умовах економічної нестабільності, воєнних ризиків і трансформації облікових стандартів. Сучасні дослідження свідчать про посилення уваги до стратегічного управління дебіторською заборгованістю, удосконалення обліково-аналітичних інструментів, запровадження цифрових технологій і методів прогнозування ризиків. При цьому недостатньо розробленими залишаються питання гармонізації національних стандартів із МСФЗ, формування резервів під очікувані кредитні збитки та побудови системи внутрішнього контролю, що враховує галузеві й кризові особливості господарювання. Це зумовлює необхідність подальших досліджень і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення методики обліку й аналізу дебіторської заборгованості підприємств.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Господарська діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства - незалежно від організаційно-правової форми (товариство, фермерське господарство чи кооператив) - має комплексний і багатоаспектний характер. Вона охоплює виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, виконання допоміжних робіт, надання транспортних, агротехнічних, ремонтних, логістичних і консультаційних послуг, а також організацію ефективної взаємодії з контрагентами. Така багатогранність діяльності зумовлює необхідність раціональної організації управління, чіткого ведення бухгалтерського обліку та належного контролю за фінансовими результатами.

Досліджуваним підприємством є товариство з обмеженою відповідальністю - суб'єкт підприємницької діяльності, що функціонує у складі аграрного сектору економіки. Географічне розміщення сприяє ефективному використанню земельних ресурсів, розвитку рослинництва та інтеграції у місцеву систему агропромислових зв'язків.

Підприємство здійснює свою діяльність у суворій відповідності до вимог чинного законодавства України. Основним внутрішнім документом, що регулює діяльність підприємства, є Статут, який визначає правовий статус, мету створення, функції, структуру управління, права та обов'язки учасників товариства.

Згідно зі Статутом, метою діяльності підприємства є отримання прибутку від виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також від надання послуг фізичним і юридичним особам. Підприємство орієнтується на забезпечення продовольчої безпеки, розвиток

конкурентоспроможного аграрного виробництва, ефективне використання природних ресурсів і впровадження сучасних технологій у процесі господарювання.

Для досягнення поставленої мети підприємство здійснює такі види діяльності:

- вирощування продукції рослинництва (зернових, технічних, кормових культур), її заготівля, зберігання та переробка;
- реалізація продукції власного виробництва, виконання сільськогосподарських робіт та надання супутніх послуг;
- закупівля сільськогосподарської продукції у населення, фермерських господарств і підприємств різних форм власності за готівковий та безготівковий розрахунок.

Організаційна структура управління підприємства має лінійний характер, що забезпечує чіткий розподіл функцій, відповідальності та підпорядкованості. На підприємстві діють такі основні ланки управління: директор, заступник директора, головний бухгалтер, економіст, керівники структурних підрозділів, а також основні та допоміжні робітники, які виконують виробничі завдання у процесі діяльності. Така структура сприяє оперативності управлінських рішень, контролю за витратами, узгодженню дій підрозділів і забезпеченню ефективного функціонування господарського комплексу.

Організаційно-правова форма господарювання у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю надає підприємству широкі можливості для самостійного прийняття рішень, залучення інвестицій, укладання договорів і розпорядження власним майном. Така форма власності поєднує гнучкість управління, приватну ініціативу та високий рівень відповідальності учасників, що позитивно впливає на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Підприємство веде оперативний, бухгалтерський і статистичний облік у встановленому порядку та несе відповідальність за достовірність і своєчасність подання фінансової звітності.

Безпосереднє ведення бухгалтерського обліку здійснює бухгалтерія, що є структурним підрозділом підприємства. Вона створюється, реорганізується та ліквідується наказом керівника. Керівництво обліковою службою здійснює головний бухгалтер, яка відповідає за організацію фінансового обліку, узгодження облікової політики, формування звітності, контроль за дебіторською та кредиторською заборгованістю, а також за дотриманням вимог податкового законодавства.

Таким чином, підприємство є сучасним аграрним підприємством, яке поєднує виробничий потенціал, ефективну управлінську структуру та раціональну систему бухгалтерського обліку, що забезпечує прозорість фінансових результатів і стає функціонування в умовах сучасного ринку.

Система бухгалтерського обліку на підприємстві виступає основою його фінансово-економічного управління, адже саме через облікові процедури здійснюється фіксація, узагальнення та аналіз усіх господарських операцій. Для сільськогосподарського підприємства, належна організація обліку має особливе значення, оскільки діяльність підприємства охоплює значну кількість взаємопов'язаних процесів - від виробництва продукції до її реалізації, а також розрахунків із покупцями, постачальниками, працівниками та бюджетом. Саме тому одним із ключових управлінських документів є облікова політика підприємства, що визначає методичні, технічні та організаційні засади ведення бухгалтерського обліку.

Облікова політика формується на основі вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, Податкового кодексу України та внутрішніх потреб управління. Вона виступає своєрідним «регламентом» облікової системи, що забезпечує єдність методології, стабільність показників звітності й контроль за ефективністю використання ресурсів. У практиці підприємства облікова політика виконує низку стратегічних функцій:

- інформаційну, яка полягає у створенні достовірної бази даних для прийняття управлінських рішень;
- контрольну, що забезпечує системний моніторинг фінансових потоків і дотримання нормативних вимог;
- аналітичну, спрямовану на оцінку ефективності діяльності підприємства за допомогою облікових показників;
- регулюючу, яка дозволяє адаптувати методи обліку до змін економічного середовища, законодавства чи технологічних процесів.

Відповідно до облікової політики підприємства, визначено порядок ведення бухгалтерського обліку, формування звітності, контролю за господарськими операціями та використанням матеріальних і фінансових ресурсів.

У документі закріплено обрані підприємством методи оцінки активів і зобов'язань, способи нарахування амортизації, створення резервів, формування собівартості продукції, а також регламентовано порядок ведення розрахунків із контрагентами.

Особлива увага приділена відображенню розрахунків із покупцями та замовниками, що має безпосередній вплив на формування доходів і фінансових результатів діяльності. В обліковій політиці передбачено:

- визнання дебіторської заборгованості за покупцями у момент виникнення права вимоги згідно з умовами договору;
- оцінку за первісною вартістю, а у випадках відстрочення платежу - за теперішньою вартістю з відображенням дисконту;
- створення резерву сумнівних боргів для забезпечення реальної оцінки активів та мінімізації ризиків неплатежів;
- регламентацію документообігу, що включає своєчасне оформлення рахунків-фактур, видаткових накладних, актів виконаних робіт і звірок розрахунків із покупцями.

Важливим організаційним аспектом є графік документообігу,

затверджений наказом по підприємству. Він визначає послідовність і терміни обробки первинних документів, відповідальних осіб за кожен етап і канали передачі інформації між підрозділами. Така система дозволяє забезпечити горизонтальну взаємодію між економічними службами (бухгалтерією, відділом збуту, планово-фінансовим відділом) і вертикальну підпорядкованість керівництву.

Варто підкреслити, що у підприємства діє Наказ про облікову політику, який відповідає вимогам Податкового кодексу України та положенням національних стандартів бухгалтерського обліку. Зміни до нього вносяться лише у виняткових випадках, визначених законодавством, адже зміна облікової політики протягом звітного року потребує перерахунку попередніх показників і може призвести до викривлення фінансових результатів.

Стабільність облікової політики забезпечує порівнянність звітності, прозорість фінансових операцій і підвищує рівень довіри з боку контролюючих органів та партнерів підприємства.

Отже, облікова політика підприємства виступає не лише технічним документом, а повноцінним управлінським інструментом, який визначає логіку ведення обліку, порядок формування фінансової інформації та механізм контролю за розрахунками з покупцями і замовниками, що є запорукою ефективної фінансової діяльності підприємства – табл. 2.1.

Сформована таблиця систематизує ключові елементи облікової політики, що визначають порядок організації, оцінки, контролю та відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності підприємства.

Кожен елемент виконує окрему функцію - від ідентифікації видів діяльності до визначення критеріїв безнадійності боргів і процедур контролю. Такий підхід забезпечує узгодженість між методологічною, організаційною та аналітичною частинами облікової системи.

Таблиця 2.1

Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями

Елемент облікової політики	Зміст і характеристика
Види діяльності підприємства	Визначаються основні напрями діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна), що впливають на структуру дебіторської заборгованості та порядок формування резервів сумнівних боргів.
Форма ведення обліку	Закріплюється форма ведення бухгалтерського обліку (журнально-ордерна, автоматизована тощо), від якої залежить організація реєстрів, обробка первинних документів і аналітика розрахунків.
Первинні документи з продажу продукції	Встановлюються вимоги до змісту й оформлення документів, порядок укладення договорів із перевіркою платоспроможності покупця, а також запровадження обов'язкового реквізиту «Критерії якості».
Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання економічних вигод і її сума достовірно визначена. Оцінка може здійснюватися за первісною або справедливою вартістю з урахуванням концепції управління вартістю підприємства.
Класифікація та аналітичний облік	Визначається перелік класифікаційних ознак (за терміном, контрагентом, видом діяльності), а також структура аналітичних рахунків для відстеження стану дебіторської заборгованості.
Визнання заборгованості сумнівною	Встановлюються критерії сумнівності: прострочення термінів платежу, порушення справи про банкрутство боржника, ненадання підтверджуючих документів.
Період і метод нарахування резерву сумнівних боргів	Регламентується періодичність інвентаризації заборгованості (на початку чи в кінці року), метод нарахування резерву (за платоспроможністю або термінами виникнення), а також перелік підтверджувальних документів.
Визнання заборгованості безнадійною	Визначаються критерії списання згідно з НП(С)БО та Податковим кодексом України, з урахуванням строків позовної давності й результатів аналізу платоспроможності боржника.
Порядок списання безнадійної заборгованості	Описується процедура списання за розпорядженням керівника на підставі інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання.
Архівування документів і строки зберігання	Визначається термін зберігання договорів і первинних документів (не менше 5–10 років), що дає змогу підтвердити господарські операції у разі перевірки чи судового розгляду.
Порядок і строки проведення інвентаризації	Затверджується графік інвентаризації розрахунків на початку року, визначаються об'єкти перевірки та відповідальні особи.
Внутрішній контроль розрахунків	Передбачено здійснення системного внутрішнього контролю за достовірністю даних обліку, своєчасністю розрахунків та пред'явленням боргових вимог дебіторам.

Особливу увагу приділено питанням оцінки, класифікації та резервування заборгованості, адже саме вони формують основу управління фінансовими ризиками. Важливо також, що в обліковій політиці підприємства передбачено чіткий порядок внутрішнього контролю та інвентаризації, що гарантує достовірність і повноту відображення взаєморозрахунків із покупцями.

Таким чином, представлена структура елементів облікової політики створює цілісну систему управління дебіторською заборгованістю, яка сприяє зміцненню фінансової дисципліни, мінімізації ризиків неплатежів і підвищенню ефективності обліково-аналітичного процесу на підприємстві.

2.2. Облік розрахунків з покупцями та замовниками та відображення інформації у звітності

Розрахунки з покупцями та замовниками мають ключове значення для фінансово-господарської діяльності підприємства, оскільки саме вони забезпечують безперервність грошових потоків і формують основу ліквідності. Своєчасне та правильне відображення розрахунків у бухгалтерському обліку сприяє підвищенню платоспроможності, зміцненню ділової репутації та стабільності партнерських відносин. Основним завданням обліку розрахунків є достовірне відображення всіх операцій із покупцями, контроль за виконанням договірних зобов'язань, своєчасне виявлення сумнівних і безнадійних боргів, а також формування аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень. Ефективна система обліку розрахунків дає можливість підприємству не лише відстежувати стан дебіторської заборгованості, а й прогнозувати грошові надходження, оптимізуючи фінансові результати діяльності.

Основними покупцями підприємства є підприємства аграрного, переробного та торгівельного секторів, які співпрацюють із товариством на умовах попередньої або післяплатної реалізації сільськогосподарської

продукції – табл. 2.2. Переважна частка покупців - це вітчизняні суб'єкти господарювання Полтавської та сусідніх областей, що забезпечує стабільність збуту та мінімізацію логістичних витрат. Водночас підприємство підтримує ділові відносини з постійними клієнтами, що дозволяє знизити ризики прострочення платежів і забезпечує прогнозованість грошових надходжень.

Таблиця 2.2

Основні покупці підприємства та характеристика умов співпраці

Назва покупця	Галузь діяльності	Вид продукції, що реалізується	Умови оплати	Частка в загальному обсязі реалізації, %
ТОВ «Агро-Світ Полтавщина»	Виробництво комбікормів	Кукурудза, пшениця	Відстрочка платежу 15 днів	28
ФГ «Колос ЛТД»	Тваринництво	Ячмінь, сояшник	Попередня оплата 100 %	17
ТОВ «Зерно-Трейд Україна»	Торгівля зерновими	Пшениця, кукурудза	Відстрочка 30 днів	22
ТОВ «Олія-Плюс»	Переробна промисловість	Насіння сояшнику	Оплата частинами	15
ФОП Кулька І. І.	Місцевий ринок збуту	Овес, ячмінь	Готівковий розрахунок	8
ПП «Агро-Ресурс»	Агрохолдинг	Зернові культури	Безготівковий розрахунок, відстрочка 10 днів	10

Як видно з таблиці, найбільшу частку в загальному обсязі реалізації займають великі трейдингові компанії та переробні підприємства, що забезпечують стабільний попит на продукцію. Водночас співпраця з малими фермерськими господарствами та приватними підприємцями сприяє диверсифікації ризиків. Така структура покупців дозволяє підприємства зберігати фінансову гнучкість, підтримувати високу оборотність дебіторської заборгованості й забезпечувати рівномірний грошовий потік протягом року.

Ефективна організація розрахунків з покупцями є запорукою стабільності грошових потоків підприємства, а документальне оформлення таких операцій - основою достовірності облікових даних. Для здійснення поставки продукції або надання послуг підприємство зобов'язане укласти договір із контрагентом.

Договір купівлі-продажу є основною правовою формою таких взаємовідносин, що визначає зобов'язання сторін: продавець передає майно покупцеві, а покупець приймає його та сплачує обумовлену суму.

Надійність господарських відносин забезпечується ретельним вибором контрагента за низкою критеріїв - платоспроможністю, діловою репутацією, термінами оплати, наявністю гарантій, якістю продукції та географічною доступністю. Після погодження умов угоди сторони фіксують у договорі предмет постачання, ціну, порядок розрахунків, строки, права та відповідальність у разі порушення зобов'язань. Саме договір виступає первинною підставою для оформлення всіх наступних бухгалтерських документів.

Процес документування розрахунків з покупцями охоплює кілька етапів - від укладання договору до остаточного погашення заборгованості – табл. 2.3. Усі операції мають бути підтверджені відповідними первинними документами, що є юридичним доказом факту здійснення господарської операції. Серед них - рахунки, рахунки-фактури, накладні, акти приймання-передачі робіт, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, касові ордери та банківські виписки.

Важливість правильного оформлення полягає у забезпеченні можливості відображення операцій у бухгалтерському обліку, формуванні достовірної фінансової звітності та підтвердженні права на податковий кредит. Помилки чи відсутність обов'язкових реквізитів можуть стати підставою для відмови у визнанні витрат або ПДВ до відшкодування.

Документування операцій із покупцями забезпечує безперервність облікового процесу та правову захищеність підприємства. Чітке дотримання вимог до оформлення первинних документів дозволяє мінімізувати ризики помилок, запобігти фінансовим санкціям та підвищити довіру контрагентів. Саме належна організація документообігу є ключовим елементом ефективної системи розрахунків і обліку дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.3

**Основні первинні документи, що використовуються при розрахунках з
покупцями та замовниками**

Назва документа	Призначення	Основні реквізити	Кількість примірників / виконавці
Договір купівлі-продажу (постачання)	Визначає зобов'язання сторін щодо постачання товарів або послуг	Назва товару, кількість, ціна, терміни, порядок оплати, підписи сторін	2 примірники (продавець, покупець)
Рахунок	Служить підставою для здійснення оплати	Найменування товару, кількість, ціна, загальна сума, реквізити сторін	2 примірники (продавець, покупець)
Накладна (товарна)	Підтверджує відпуск товару покупцеві	Перелік товарів, кількість, вартість, підписи сторін	2 примірники (постачальник, покупець)
Товарно-транспортна накладна (ТТН)	Оформлення перевезення матеріальних цінностей	Відомості про вантаж, автомобіль, перевізника, відправника і отримувача	4 примірники (відправник, перевізник, отримувач, бухгалтерія)
Акт приймання виконаних робіт (наданих послуг)	Підтверджує факт завершення робіт або послуг	Перелік робіт/послуг, вартість, дати, підписи сторін	2 примірники (виконавець, замовник)
Податкова накладна	Служить підставою для нарахування ПДВ та податкового кредиту	Реквізити сторін, коди товарів, вартість, ставка і сума ПДВ	Електронна форма, реєструється в ЄРПН
Платіжне доручення / виписка банку	Підтверджує факт оплати або надходження коштів	Реквізити банку, сума, дата, номер рахунку	1 примірник (банк, бухгалтерія)
Прибутковий касовий ордер	Засвідчує внесення готівки до каси	Найменування платника, сума, дата, підписи	1 примірник (каса)

Отже, розрахунки за товарними операціями та процес реалізації сільськогосподарської продукції супроводжується оформленням комплексу документів, які підтверджують відвантаження, передачу права власності та оплату. Залежно від умов договору між постачальником і покупцем розрахунки можуть здійснюватися на умовах передоплати або післяоплати, що визначає порядок бухгалтерського відображення господарських операцій.

Відповідно до укладених договорів, до первинних документів, що засвідчують факт реалізації, належать: рахунок-фактура або рахунок на оплату; податкова накладна; видаткова накладна або акт приймання-передачі продукції; банківська виписка або касові документи.

Кожен етап відображається у бухгалтерському обліку через систему взаємопов'язаних рахунків, що забезпечує контроль за надходженням коштів і формуванням фінансового результату.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві ведеться на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та використовується субрахунок для вітчизняних покупців – 361. Організація синтетичного обліку по розрахунках з покупцями і замовниками підприємства наведена на рис. 2.1.

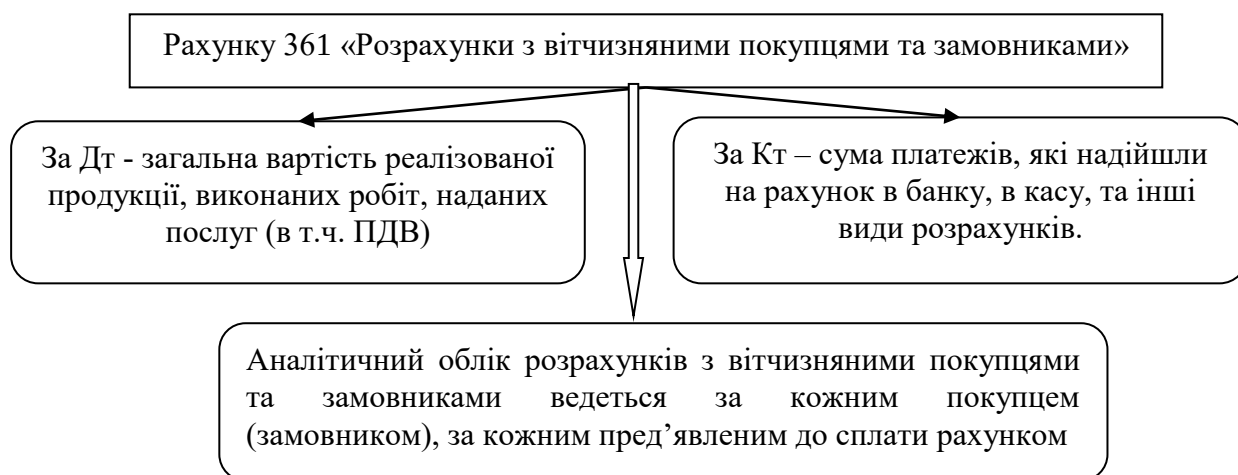

Рис. 2.1. Організація синтетичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Загальна схема організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками наведена рис. 2.2. У випадку передоплати покупець сплачує кошти до моменту фактичної поставки товару. Це забезпечує підприємству надходження грошових ресурсів і зменшує ризик неплатежів.

Приклад: Підприємство уклало договір із ПП «Соняшникова думка» на постачання соняшнику в кількості 10 000 ц за ціною 998 грн/ц, при собівартості 635,2 грн/ц. Умова договору - повна передплата.

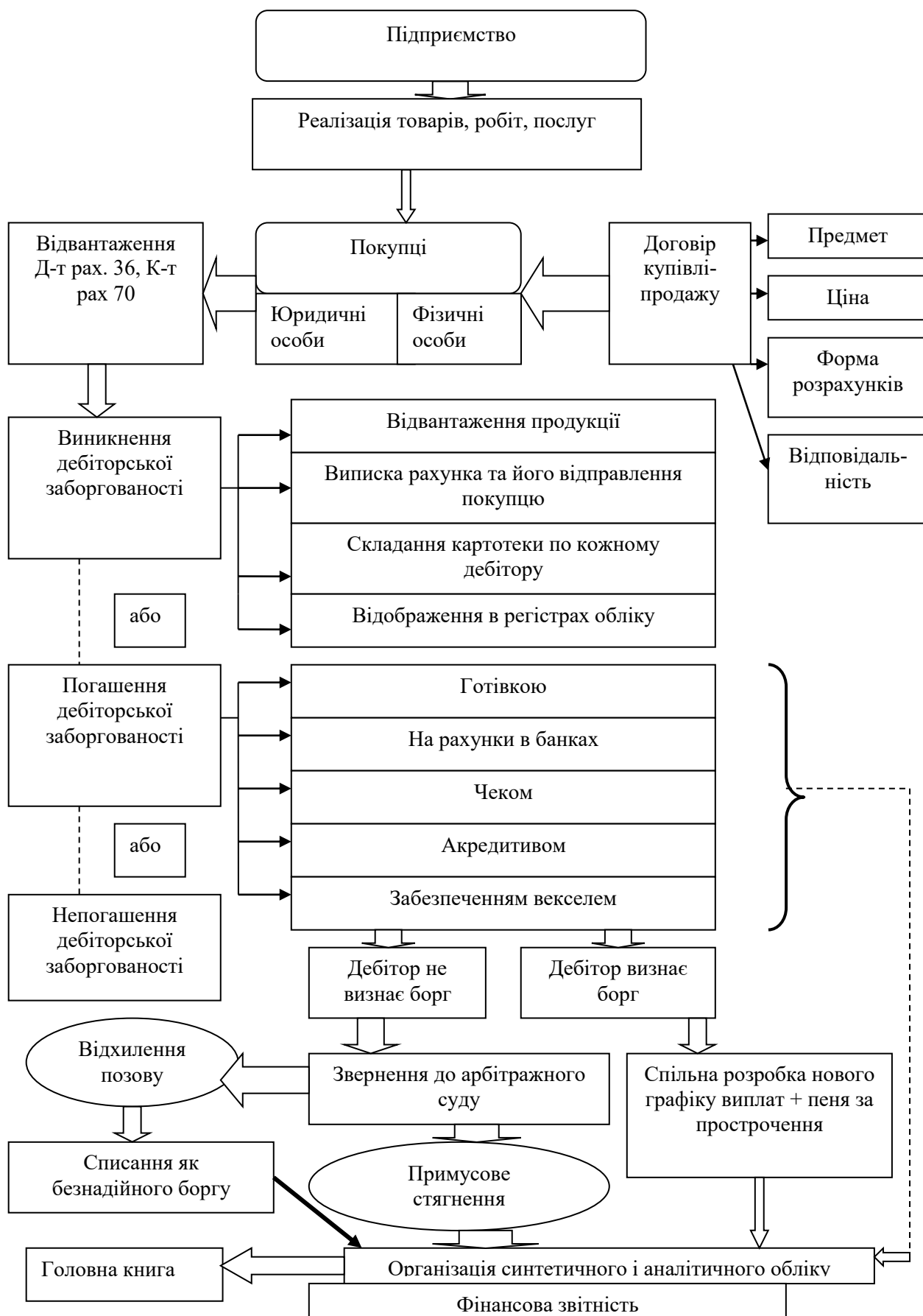

Рис. 2.5. Загальна схема організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками підприємства

Типова кореспонденція рахунків при попередній оплаті покупцями (за умовою прикладу) наведена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Відображення на рахунках бухгалтерського обліку процесу реалізації
продукції підприємства на умовах передоплати**

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Надійшла передоплата від ПП «Соняшникова думка»	311	681	9 980 640
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	643	641	1 225 692,63
Нараховано дохід від реалізації соняшнику	361	7015	9 980 640
Списано ПДВ з доходу	7015	643	1 225 692,63
Списано собівартість реалізованої продукції	9015	275	6 352 000
Проведено взаємозалік зобов'язань за договором	681	361	9 980 640
Списано на фінансовий результат:			
а) собівартість реалізованої продукції	791	901	6 352 000
б) дохід від реалізації соняшнику	701	791	8 754 947,37

Умови післяоплати передбачають передачу продукції, яка вироблена чи вирощена підприємства покупцеві до моменту отримання коштів, унаслідок чого на підприємстві виникає тимчасова дебіторська заборгованість.

Такий вид розрахунків потребує підвищеної уваги до контролю строків погашення заборгованості, адже від своєчасності надходження платежів залежить ліквідність та фінансова стабільність підприємства.

Прикладом є реалізація підприємства зерна кукурудзи на умовах післяоплати за контрактною вартістю 113 200 грн при собівартості 74 000 грн. У бухгалтерському обліку така операція відображається відповідними кореспонденціями рахунків, що показано в табл. 2.5.

Результат операції: прибуток від реалізації становить 25 298,24грн, а надходження коштів фіксується після оплати за банківською випискою.

Підприємство надає транспортні послуги стороннім організаціям, використовуючи власні вантажні автомобілі. Оплата здійснюється після виконання робіт на підставі акта приймання-передачі послуг.

Таблиця 2.5

**Відображення на рахунках бухгалтерського обліку процесу реалізації
продукції на умовах післяоплати**

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Реалізовано готову продукцію (зерно кукурудзи) за контрактною вартістю	361	7013	113200
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	7013	641	13 901,75
Списано собівартість реалізованої продукції	9013	274	74000
Надійшла на поточний рахунок оплата від покупця	311	361	113200
Списано дохід (кредитове сальдо субрахунку 7013) на фінансові результати	7013	791	99 298,24
Списано собівартість реалізованої продукції на фінансові результати	791	9013	74000

Приклад: Підприємство надало послуги з перевезення зерна для ТОВ «Агро-Світ Полтавщина» за договором № 18/П-25 від 12.07.2025 р. Вартість перевезення – 36 000 грн (у т.ч. ПДВ). Собівартість послуг становить 22 000 грн (паливо, амортизація, оплата праці водіїв).

Таблиця 2.6

**Відображення на рахунках бухгалтерського обліку реалізації послуг з
перевезення вантажів**

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Нараховано дохід від наданих транспортних послуг (на підставі акта виконаних робіт)	361	703	36 000
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	703	641	6 000
Списано собівартість наданих послуг (паливо, амортизація, зарплата)	903	231, 661, 203	22 000
Надійшла оплата за надані послуги від замовника на поточний рахунок	311	361	36 000
Списано фінансовий результат від надання транспортних послуг	703	791	30 000
Списано собівартість реалізованих послуг на фінансовий результат	791	903	22 000
Результат: прибуток від реалізації послуг з перевезення становить 8 000 грн.			

Підприємство надає послуги фізичним особам - власникам паїв - з передпосівного обробітку ґрунту, культивації, оранки тощо. Оплата проводиться готівкою через касу підприємства після виконання робіт.

Приклад: громадянину Іваненку П.П. виконано оранку 10 га земельної

ділянки. Вартість послуг - 1 800 грн/га, загальна сума 18 000 грн (у т.ч. ПДВ 3 000 грн). Собівартість робіт - 12 200 грн.

Таблиця 2.7

**Відображення на рахунках бухгалтерського обліку надання послуг з
обробітку ґрунту населенню**

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Визнано дохід від надання послуг з обробітку ґрунту (на підставі акта виконаних робіт)	377	703	18 000
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	703	641	3 000
Списано собівартість виконаних робіт (паливо, зарплата, амортизація техніки)	903	231, 661, 203	12 200
Отримано оплату від населення до каси	301	377	18 000
Списано дохід на фінансовий результат	703	791	15 000
Списано собівартість на фінансовий результат	791	903	12 00

Таким чином, надання супутніх послуг - транспортних і технологічних - є важливим джерелом доходу підприємства. Вони дозволяють: раціонально використовувати наявні основні засоби (техніку, транспорт); забезпечувати додаткові грошові надходження в міжсезонний період; зменшувати витрати на утримання технічного персоналу; зміцнювати партнерські відносини з місцевими господарствами та населенням.

Порядок відображення операцій з реалізації продукції та надання послуг на підприємстві має важливе значення для забезпечення достовірності бухгалтерських даних, контролю за виконанням договірних зобов'язань і своєчасного отримання доходів. Для підприємства це особливо актуально, оскільки підприємство поєднує декілька напрямів діяльності - виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції, надання транспортних і агротехнічних послуг. Така диверсифікація потребує гнучкого підходу до документального оформлення, аналітичного обліку та відображення операцій у фінансовій звітності.

Відповідно до цього, узагальнені особливості обліку операцій реалізації продукції та послуг наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Узагальнення операцій реалізації продукції та послуг

Вид операції	Умови реалізації	Економічний зміст	Типові бухгалтерські проведення	Економічний результат / Переваги
Реалізація продукції рослинництва (соняшник)	Передоплата	Отримання авансу від покупця, нарахування ПДВ, відвантаження продукції, списання собівартості	Дт 311 Кт 681; Дт 643 Кт 641; Дт 361 Кт 701; Дт 901 Кт 275	Забезпечення ліквідності, відсутність ризику неплатежу, формування прибутку від реалізації
Реалізація зерна кукурудзи	Післяоплата	Відвантаження продукції з відстрочкою платежу; виникнення дебіторської заборгованості	Дт 361 Кт 701; Дт 701 Кт 641; Дт 901 Кт 274; Дт 311 Кт 361	Підвищення обсягу продажів, але зростання ризику сумнівних боргів; потребує ефективного контролю дебіторки
Надання транспортних послуг (перевезення зерна)	Безготівковий розрахунок, післяоплата	Виконання робіт із перевезення, оформлення актів і рахунків, визнання доходу після оплати	Дт 361 Кт 703; Дт 703 Кт 641; Дт 903 Кт 231; Дт 791 Кт 703	Додаткове джерело доходу; повніше використання техніки у міжсезоння
Надання послуг населенню (обробіток ґрунту)	Готівковий розрахунок через касу	Надання агротехнічних послуг, формування касових документів, відображення доходу	Дт 301 Кт 703; Дт 703 Кт 641; Дт 903 Кт 231; Дт 791 Кт 703	Диверсифікація діяльності, покращення іміджу підприємства, додаткові надходження у період між збиральними роботами

Як показано в табл. 2.8, система обліку реалізації продукції та послуг побудована з урахуванням типу операції та способу розрахунків. Передоплата забезпечує швидке надходження коштів і зменшує ризик неплатежів, тоді як післяоплата стимулює збут, але потребує контролю заборгованості. Надання транспортних і агротехнічних послуг дає змогу ефективно використовувати матеріально-технічну базу підприємства та збільшувати частку додаткових

доходів. Такий підхід свідчить про раціональну побудову облікової системи, спрямовану на підтримання фінансової стійкості та конкурентоспроможності господарства.

Поточна дебіторська заборгованість на підприємстві відображається у балансі за чистою реалізаційною вартістю, яка визначається як різниця між загальною сумою дебіторської заборгованості та створеним резервом сумнівних боргів. Однак на підприємстві резерв сумнівних боргів наразі не формується, тому розглянемо цей процес з методичної точки зору. Відповідно до вимог П(С)БО 10, резерв сумнівних боргів створюється лише щодо поточної дебіторської заборгованості, що має ознаки фінансового активу (контракту, який передбачає отримання коштів або інших фінансових активів від контрагента) і не призначена для продажу. Таке резервування дозволяє реалістично оцінити платоспроможність боржників і зменшити ризик викривлення фінансових результатів. Згідно з нормативними вимогами, сума резерву сумнівних боргів може розраховуватися двома методами:

1. Метод абсолютної суми сумнівної заборгованості – передбачає індивідуальний аналіз платоспроможності кожного дебітора та визначення сум, погашення яких викликає сумнів.

2. Метод коефіцієнта сумнівності – базується на статистичному аналізі минулих періодів, коли фактично непогашена частка дебіторської заборгованості використовується як орієнтир для формування резерву.

Розглянемо умовний приклад для підприємства станом на 31 грудня 2024 року.

Загальна дебіторська заборгованість підприємства становила 146 200 грн, резерв у попередньому році не створювався. Результати аналізу розрахунків з контрагентами подано в табл. 2.9. Отже, за результатами аналізу визначено сумнівну заборгованість на суму 27 900 грн, що підлягає резервуванню на наступний звітний період. У бухгалтерському обліку ця операція відображається проведенням: Дт 944 – Кт 38 – 27 900 грн.

Таблиця 2.9

Дебіторська заборгованість підприємства станом на 31 грудня 2024 р

Назва контрагента	Сума дебіторської заборгованості, грн	У т.ч. сума сумнівної заборгованості, грн
ФГ «Нива-Агро»	52 400	-
ТОВ «ГрінФілд»	39 800	18 900
ПП «АгроПостач»	28 600	-
СФГ «ЗерноСвіт»	25 400	9 000
Разом	146 200	27 900

Аналітичний облік ведеться у розрізі боржників, видів продукції (чи послуг), а також строків погашення заборгованості. Такий метод доцільно застосовувати на підприємствах із обмеженим колом постійних покупців, щодо яких можна отримати достовірну інформацію про фінансову стійкість. Це дозволяє більш обґрунтовано формувати резерви та забезпечувати реалістичну оцінку активів у звітності.

Метод коефіцієнта сумнівності є більш аналітичним підходом до оцінки потенційних втрат підприємства від неповернення боргів. Його перевага полягає у врахуванні реальної динаміки неплатежів за попередні періоди, що дозволяє створювати резерв сумнівних боргів на основі статистичних тенденцій, а не лише суб'єктивних оцінок.

Суть методу полягає в тому, що резерв сумнівних боргів (РСБ) визначається як добуток чистого доходу від реалізації продукції на умовах наступної оплати за звітний період (ЧДЗв) на коефіцієнт сумнівності (Кс):

$$\text{РСБ} = \text{ЧДЗв} \times \text{Кс} \quad (2.1)$$

Коефіцієнт сумнівності (Кс) розраховується за формулою:

$$\text{Кс} = \frac{\text{БДЗ}}{\text{ЧД}} \dots\dots\dots (2.2)$$

Визначимо коефіцієнт сумнівності: $\text{Кс} = 71\,000 / 1\,350\,900 = 0,0526$.

На основі отриманого коефіцієнта сума резерву сумнівних боргів (РСБ) на 2024 рік становитиме: $\text{РСБ} = 680\,000 \times 0,0526 = 35\,768$ грн

Якщо у попередньому періоді резерв складав 12 400 грн, то сума донарахування резерву дорівнює: $35\,768 - 12\,400 = 23\,368$ грн

Ця різниця відображається бухгалтерським проведенням: Дт 944 – Кт 38.

Таблиця 2.13

Сума безнадійної дебіторської заборгованості у 2020–2023 рр.

Рік	Чистий дохід від реалізації продукції на умовах наступної оплати, грн	Сума дебіторської заборгованості, визнаної безнадійною, грн
2020	310 200	15 600
2021	325 400	18 900
2022	348 500	16 200
2023	366 800	20 300
Разом	1 350 900	71 000

Отже, метод коефіцієнта сумнівності дозволяє підприємству більш обґрунтовано оцінювати ризики неплатежів, зменшуючи вплив суб'єктивних рішень бухгалтера. Його використання доцільне на підприємствах, які мають значну клієнтську базу, постійні відстрочки платежів та прагнуть формувати резерви на основі історичної надійності контрагентів. Це підвищує достовірність звітності й забезпечує реалістичну оцінку активів підприємства.

Фінансова звітність є підсумковим етапом бухгалтерського процесу, що забезпечує узагальнення інформації про всі господарські операції підприємства, зокрема розрахунки з покупцями та замовниками. Для підприємства це має особливе значення, адже від повноти й достовірності відображення таких операцій залежить правильність оцінки фінансового стану, платоспроможності та ліквідності підприємства.

Розрахунки з покупцями та замовниками узагальнюються в системі рахунків бухгалтерського обліку відповідно до чинних положень (П(С)БО 10, НП(С)БО 1), а їх результати відображаються у формах фінансової звітності - Балансі (Звіті про фінансовий стан), Звіті про рух грошових коштів та Примітках до фінансової звітності. Це забезпечує можливість комплексної оцінки стану дебіторської заборгованості, її впливу на оборотність капіталу та грошові потоки підприємства.

Таблиця 2.14

Відображення розрахунків з покупцями та замовниками у Балансі (Звіті про фінансовий стан), 2024 р.

Назва статті	Код рядка	Джерело інформації	Сума, грн
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	Сальдо Дт рах. 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» за мінусом Кт рах. 38 «Резерв сумнівних боргів»	1404
Дебіторська заборгованість за			
виданими авансами	1130	Сальдо Дт трах. 371	479
розрахунками з бюджетом	1135	Сальдо Дт рах. 64	1571
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	Сальдо Дт рах. 37	9 850

У Звіті про рух грошових коштів відображаються зміни в активах підприємства внаслідок операційної діяльності, де особливе місце займають грошові надходження та платежі за реалізацію продукції, виконані роботи й послуги.

Таблиця 2.15

Відображення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками у Звіті про рух грошових коштів, 2024 р.

Рядок	Показник	Облікова інформація	Сума, тис. грн
3000	Надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Дт 30, 31, 333, 334 Кт 36, 70, 377, 681	93725
3015	Аванси, отримані від покупців і замовників	Дт 30, 31 Кт 681	48179
3070	Повернення покупцям попередньо отриманих авансів	Дт 681 Кт 31	3022

Додаткове розкриття інформації здійснюється у Примітках до фінансової звітності, зокрема в розділі IX «Дебіторська заборгованість». Тут зазначаються дані щодо структури та строків погашення заборгованості - до 12 місяців, від 12 до 18 місяців, понад 18 місяців. Такий підхід дозволяє відобразити рівень ліквідності поточних активів, своєчасність розрахунків контрагентів та потенційні фінансові ризики.

Отже, система відображення розрахунків з покупцями і замовниками у фінансовій звітності підприємства є комплексною та послідовною. Вона забезпечує узгодженість між синтетичним та аналітичним обліком, достовірне відображення дебіторської заборгованості, а також формування інформаційної бази для управлінського аналізу, оцінки фінансової стійкості та прийняття стратегічних рішень щодо оптимізації грошових потоків.

2.3. Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками

Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками є одним із ключових напрямів фінансово-господарської діяльності підприємства, який безпосередньо впливає на його платоспроможність, ліквідність і фінансову стійкість. Система контролю забезпечує своєчасне виявлення порушень у сфері взаєморозрахунків, запобігає виникненню простроченої дебіторської заборгованості, дозволяє підвищити ефективність використання оборотних коштів та уникнути фінансових ризиків.

У сучасних умовах господарювання, особливо в аграрному секторі, значна частина оборотних активів підприємств зосереджена у формі дебіторської заборгованості. Несвоєчасне її погашення призводить до дефіциту грошових ресурсів, зростання кредиторської заборгованості та зниження фінансової стабільності підприємства. Тому контроль за розрахунками має не лише облікове, а й стратегічне значення, оскільки дозволяє управляти фінансовими потоками, оцінювати надійність контрагентів і формувати ефективну політику кредитування покупців.

Метою контролю розрахунків є перевірка законності, доцільності, достовірності та своєчасності проведення розрахункових операцій. Завдання контролю полягають у забезпеченні збереження коштів, дотриманні договірної дисципліни, своєчасному виявленні простроченої та сумнівної дебіторської

заборгованості, а також у розробці пропозицій щодо її скорочення.

Особливе значення має внутрішній контроль, який реалізується на рівні бухгалтерії та економічних служб підприємства. Він передбачає перевірку правильності оформлення договорів, документального підтвердження розрахункових операцій, зіставлення даних аналітичного та синтетичного обліку, інвентаризацію дебіторської заборгованості та оцінку її реальної вартості. У системі управління підприємства контроль розрахунків з покупцями є важливим елементом фінансової політики, спрямованим на мінімізацію ризику неплатежів і підвищення ефективності грошового обороту.

Таким чином, належна організація контролю за розрахунками з покупцями та замовниками є запорукою фінансової дисципліни підприємства, основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і важливою складовою системи внутрішнього контролю, що сприяє стабільності та конкурентоспроможності господарської діяльності.

Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками передбачає реалізацію комплексу завдань, спрямованих на забезпечення достовірності облікових даних, своєчасність погашення заборгованостей і попередження фінансових ризиків. Основні завдання можна згрупувати таким чином:

1. Перевірка законності та обґрунтованості операцій - визначення відповідності укладених договорів, рахунків, актів виконаних робіт і первинних документів вимогам чинного законодавства, внутрішніх положень підприємства та договірної дисципліни.

2. Контроль повноти та достовірності обліку - перевірка правильності відображення сум дебіторської заборгованості у бухгалтерських регістрах, своєчасності кореспонденції рахунків, відповідності аналітичного та синтетичного обліку.

3. Аналіз стану розрахунків і структури дебіторської заборгованості - виявлення прострочених, сумнівних і безнадійних боргів, оцінка їх впливу на ліквідність підприємства та фінансові результати діяльності.

4. Контроль своєчасності розрахунків - перевірка дотримання термінів оплати за договорами, відстеження графіків погашення боргів і своєчасності пред'явлення претензій неплатникам.

5. Оцінка ефективності претензійно-позовної роботи - визначення результативності заходів щодо стягнення простроченої дебіторської заборгованості та відшкодування збитків.

6. Перевірка правильності створення резервів сумнівних боргів - контроль за застосуванням методів оцінки резерву, відповідністю їх обліковій політиці підприємства та чинним стандартам бухгалтерського обліку.

7. Інвентаризація розрахунків – підтвердження реальності дебіторської заборгованості шляхом звірки розрахунків із контрагентами, виявлення розбіжностей і документальне оформлення результатів інвентаризації.

8. Розробка рекомендацій щодо покращення розрахункової дисципліни - підготовка пропозицій з удосконалення договірної, облікової та контрольної роботи, спрямованих на зменшення ризику виникнення прострочених боргів.

Отже, завдання контролю мають комплексний характер і охоплюють як документальну, так і аналітичну складові, забезпечуючи системний підхід до управління дебіторською заборгованістю та підвищення фінансової стабільності підприємства.

Контроль за станом і динамікою розрахунків із покупцями та замовниками здійснюється з використанням сукупності методів, які дають змогу забезпечити повноту, достовірність та ефективність облікової інформації. До основних методів контролю належать:

1. Документальна перевірка - полягає у вивченні первинних документів (договорів, рахунків, накладних, актів виконаних робіт, податкових накладних тощо) з метою підтвердження законності господарських операцій, правильності їх оформлення та відповідності обліковим записам.

2. Формальна та арифметична перевірка - застосовується для контролю правильності заповнення документів, підрахунку підсумків, відповідності сум у

первинних документах даним облікових реєстрів і звітності.

3. Аналітична перевірка - передбачає використання показників бухгалтерського обліку та фінансової звітності для аналізу структури, динаміки й оборотності дебіторської заборгованості, виявлення відхилень і тенденцій.

4. Інвентаризація розрахунків - один із ключових методів контролю, що передбачає звірку залишків заборгованості між підприємством і контрагентами, виявлення розбіжностей і фіксацію результатів у відповідних актах.

5. Метод зустрічної перевірки - використовується для підтвердження достовірності даних про розрахунки, порівнюючи інформацію з облікових записів обох сторін договору (постачальника та покупця).

6. Метод економічного аналізу - включає розрахунок аналітичних показників (коефіцієнтів оборотності дебіторської заборгованості, частки прострочених боргів, середнього періоду погашення), що дає змогу оцінити ефективність управління розрахунками.

7. Метод порівняння - застосовується для виявлення розбіжностей між плановими, нормативними й фактичними даними щодо стану розрахунків, а також для оцінки динаміки у порівнянні з попередніми періодами.

8. Метод логічного контролю - передбачає перевірку взаємозв'язку між господарськими операціями, узгодженості сум і дат у різних документах, виявлення нелогічних або суперечливих даних.

9. Метод вибіркової перевірки - використовується у випадках великого обсягу інформації; дозволяє оцінити стан розрахунків за окремими контрагентами чи групами операцій без перевірки всього масиву документів.

10. Експертна оцінка - передбачає залучення спеціалістів для аналізу проблемних або спірних питань щодо обліку, оцінки та управління дебіторською заборгованістю.

Контроль розрахунків із покупцями та замовниками є невід'ємною складовою системи внутрішнього контролю підприємства, який забезпечує своєчасне виявлення порушень у договірних відносинах, достовірність

бухгалтерських даних і підвищення рівня фінансової дисципліни. Послідовність проведення контролю має бути системною, охоплюючи всі етапи – від планування перевірки до узагальнення її результатів та розроблення рекомендацій.

Таблиця 2.15

Послідовність проведення контролю розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві

Етап контролю	Зміст робіт	Результат / документ
Підготовчий етап	Визначення мети, об'єктів і періоду перевірки; аналіз облікової політики підприємства, складання плану-графіка контролю; формування робочої групи	Наказ керівника про проведення контролю, програма перевірки
Збір і попередній аналіз інформації	Ознайомлення з договорами, виписками банку, актами звіряння, реєстрами обліку; попередній аналіз дебіторської заборгованості та термінів її погашення	Аналітична довідка про стан розрахунків
Перевірка документального оформлення операцій	Перевірка первинних документів (накладні, рахунки, акти, податкові накладні), звірка реквізитів, арифметичної точності, відповідності обліковим записам	Відомість результатів документальної перевірки
Інвентаризація розрахунків	Проведення звірки з контрагентами; порівняння даних бухгалтерського обліку обох сторін; фіксація розбіжностей	Акт інвентаризації розрахунків із покупцями та замовниками
Аналітична оцінка стану дебіторської заборгованості	Розрахунок показників оборотності, частки простроченої заборгованості, середнього періоду погашення; порівняння з попередніми періодами	Таблиця-аналітика динаміки розрахунків
Перевірка створення резерву сумнівних боргів	Оцінка правильності визначення сумнівних боргів, розрахунку резерву, відображення у бухгалтерському обліку	Висновок щодо достовірності резерву сумнівних боргів
Узагальнення результатів контролю	Аналіз виявлених недоліків, причин їх виникнення, визначення ступеня впливу на фінансовий стан підприємства	Звіт або довідка за результатами контролю
Розроблення рекомендацій і контроль їх виконання	Підготовка пропозицій щодо усунення порушень, вдосконалення облікової політики, зміцнення дисципліни розрахунків	Наказ керівника про усунення порушень, план заходів контролю

Таким чином, дотримання послідовності контрольних процедур забезпечує своєчасне виявлення порушень у веденні обліку, попереджає виникнення безнадійної заборгованості та сприяє раціональному управлінню

грошовими потоками підприємства. Для підтвердження правильності облікових даних і оцінки реального стану розрахунків необхідно проводити періодичні інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості.

З цією метою на підприємстві здійснено контрольну перевірку розрахунків із покупцями та замовниками, результати якої дозволяють оцінити достовірність облікових записів, своєчасність погашення боргів і реальність дебіторських вимог. Проведення інвентаризації дало змогу виявити непідтверджені суми, визначити прострочену заборгованість та уточнити залишки за кожним контрагентом.

Нижче наведено модельну ситуацію контролю розрахунків із покупцями та замовниками, яка відображає результати проведення інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості станом на 31 грудня 2024 року (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Акт інвентаризації розрахунків з дебіторами і кредиторами (витяг)

Дебітор	ЄДРПОУ	Субрахунок	Сума дебіторської заборгованості за даними бухобліку, грн	Із загальної суми, зазначається заборгованість, грн
			Всього	що підтверджена дебіторами
ТОВ «Агро-Світ»	38945217	361	15 240,00	11 970,00
ПП «Зерно-Трейд»	31250846	362	18 750,00	16 430,00
ТОВ «Добробут-Агро»	21763980	371	7 860,00	7 860,00
ФГ «Колос»	29817453	377	22 340,00	19 740,00
Разом	х	х	64 190,00	55 ,000,00

Проведена інвентаризація показала, що загальна сума дебіторської заборгованості підприємства становить 64 190 грн, з яких:

- підтверджено контрагентами - 55 000 грн (приблизно 86 % від загальної суми);
- не підтверджено - 9 190 грн, що потребує додаткової перевірки

первинних документів і уточнення результатів звірки з окремими покупцями;

- заборгованість, за якою минув строк позовної давності, становить 6 400 грн, її слід віднести до безнадійної та списати після затвердження актів інвентаризаційною комісією і погодження з керівництвом підприємства.

Отримані результати свідчать про загалом задовільний стан розрахункової дисципліни, однак наявність непідтверджених сум вимагає посилення контролю за оформленням первинних документів, зокрема накладних і актів приймання-передачі.

Проведена інвентаризація стала основою для коригування резерву сумнівних боргів, уточнення даних бухгалтерського обліку та відображення відповідних бухгалтерських записів (Дт 944 Кт 38).

Регулярне проведення таких перевірок дозволяє забезпечити достовірність облікових даних, своєчасно виявляти прострочені борги та зменшити ризики виникнення безнадійної дебіторської заборгованості в майбутніх періодах.

Важливим етапом контролю дебіторської заборгованості є проведення звірки взаєморозрахунків між підприємством і його контрагентами. Така процедура забезпечує узгодженість даних бухгалтерського обліку обох сторін, виявляє розбіжності у відображенні господарських операцій і запобігає помилкам під час складання фінансової звітності.

Звірка здійснюється на підставі первинних документів - видаткових накладних, актів виконаних робіт, рахунків, платіжних доручень, банківських виписок - та фіксується у спеціальному Акті звірки розрахунків – табл. 2.17, 2.18. Основна мета такого акту - підтвердити реальність зобов'язань, визначити точну суму дебіторської заборгованості і своєчасно усунути суперечності між сторонами. Як видно з наведених даних, обидві сторони підтвердили ідентичні суми оборотів та залишків, що свідчить про повну узгодженість облікових даних і відсутність спірних операцій.

Таблиця 2.17

Акт звірки розрахунків підприємства та ТОВ «Агро-Трейд Плюс» (витяг)

№ з/п	Підтвердний документ	За даними підприємства		За даними ТОВ «Агро-Трейд Плюс»		Розбіжності
		Дт	Кт	Дт	Кт	
Сальдо на 01.09.2024 р.		—	—	—	—	—
1	05.09.2024 р. Видаткова накладна № 412	47 600,00	—	—	47 600,00	—
2	09.11.2024 р. Платіжне доручення № 317	—	68 900,00	68 900,00	—	—
3	22.11.2024 р. Видаткова накладна № 508	34 200,00	—	—	34 200,00	—
Обороти за період		81 800,00	68 900,00	68 900,00	81 800,00	—
Сальдо на 30.11.2024 р.		12 900,00	—	—	12 900,00	—

Звірка взаєморозрахунків показала повну відповідність даних обліку обох сторін. Для підприємства така процедура має надзвичайно важливе значення, адже: забезпечує достовірність бухгалтерських даних і запобігає виникненню необґрунтованих дебіторських або кредиторських сум; є підставою для коригування облікових записів, уточнення податкових зобов'язань і визнання доходів у відповідному періоді; дозволяє підвищити рівень внутрішнього контролю за виконанням договірних умов і своєчасністю розрахунків; сприяє зміцненню партнерських відносин із покупцями та замовниками, що позитивно впливає на фінансову стійкість підприємства.

Таким чином, акти звірки виступають не лише технічним документом обліку, а й ключовим інструментом управління дебіторською заборгованістю, який поєднує контроль, аналітику й відповідальність сторін за фінансову дисципліну.

Таблиця 2.18

Акт звірки взаєморозрахунків між підприємства та ТОВ «Агро-ПетроТрейд» за 2024 рік (витяг)

Дата	Документ	Дебет підприємства, грн	Кредит, грн	Дата	Документ	Дебет (ТОВ «Агро-ПетроТрейд»), грн	Кредит, грн
Сальдо початкове	—	—	—	Сальдо початкове	—	—	—
25.02.2024	Реалізація послуг (акт № 3)	51 600,00	—	25.02.2024	Реалізація послуг (акт № 3)	—	51 600,00
12.03.2024	Оплата на рахунок (платіж № 5)	—	51 600,00	12.03.2024	Оплата на рахунок (платіж № 5)	51 600,00	—
05.09.2024	Реалізація послуг (акт № 7)	46 800,00	—	05.09.2024	Реалізація послуг (акт № 7)	—	46 800,00
25.09.2024	Оплата на рахунок (платіж № 7)	—	46 800,00	25.09.2024	Оплата на рахунок (платіж № 7)	46 800,00	—
Обороти за період		98 400,00	98 400,00	Обороти за період		98 400,00	98 400,00

З метою підвищення ефективності контролю за станом розрахунків із покупцями та замовниками на підприємстві доцільним є удосконалення організації внутрішнього контролю через запровадження спеціального робочого документа, який би забезпечував систематичну перевірку достовірності даних і виявлення розбіжностей між різними обліковими рівнями. Така форма дозволяє здійснювати постійний моніторинг дебіторської заборгованості, оцінювати своєчасність виконання договірних зобов'язань, а також виявляти потенційні ризики неповернення коштів.

У цьому контексті запропоновано робочий документ «Відомість внутрішнього контролю дебіторської заборгованості», який інтегрує інформацію з первинних документів, аналітичних рахунків та фінансової звітності (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Відомість внутрішнього контролю дебіторської заборгованості (фрагмент)

Дебітор (контр-агент)	Первин- ний документ (дата, №)	Сума за даними первин- ного документа, грн	Дані аналі- тичного обліку, грн	Дані фінансової звітності, грн	Виявлені розбіжності	Примітки / рішення комісії
ТОВ «АгроПром»	Вид. накладна № 104 від 12.09.2024	42 000	42 000	42 000	—	Дані підтверджено
ПП «Злагода»	Акт наданих послуг № 17 від 20.09.2024	15 600	15 600	14 800	800	Уточнити у бухобліку
ФГ «Весна»	Рахунок- фактура № 23 від 01.10.2024	19 500	19 500	19 500	—	Без зауважень
Разом	—	77 100	77 100	76 300	800	—

Використання «Відомості внутрішнього контролю дебіторської заборгованості» дає змогу системно відслідковувати зміни в розрахунках, підвищує аналітичну якість облікової інформації та сприяє формуванню достовірної фінансової звітності. Постійне застосування цього документа в практиці підприємства забезпечить ефективне управління дебіторською заборгованістю, зменшення ризиків виникнення прострочених боргів та підвищення рівня фінансової дисципліни.

Отже, удосконалено організацію внутрішнього контролю розрахунків із покупцями та замовниками шляхом розроблення робочого документа «Відомість внутрішнього контролю дебіторської заборгованості», який забезпечує систематичну звірку даних між первинними документами, обліковими регістрами та фінансовою звітністю. Його впровадження сприяє підвищенню достовірності облікової інформації, посиленню контрольних процедур і запобіганню виникненню прострочених боргів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Оцінка фінансово-економічного стану підприємства є вихідною передумовою для прийняття управлінських рішень, формування стратегії розвитку та забезпечення стабільності господарської діяльності. Саме через систему фінансових показників відображається ефективність використання ресурсів, рівень ділової активності, прибутковість і здатність підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання. У сучасних умовах господарювання, що характеризуються високим рівнем економічних ризиків, коливанням ринкових цін і зростанням конкуренції, проведення всебічного аналізу фінансово-економічного стану набуває особливої актуальності.

Метою аналізу фінансово-економічного стану є комплексна оцінка результатів діяльності суб'єкта господарювання, виявлення сильних і слабких сторін його фінансової позиції, а також визначення резервів підвищення ефективності управління. Під час дослідження враховуються такі ключові аспекти, як обсяг виробництва і реалізації продукції, структура активів і капіталу, стан ліквідності, платоспроможність, рентабельність та оборотність коштів. Взаємозв'язок між цими показниками дозволяє сформувати цілісне уявлення про фінансову стійкість підприємства.

Фінансово-економічний стан визначається не лише обсягом доходів та прибутку, а й раціональністю структури ресурсів, які забезпечують стабільність підприємства у довгостроковій перспективі. Важливим чинником є співвідношення власного та залученого капіталу, адже надмірна кредитна залежність може призвести до ризику неплатоспроможності, тоді як висока частка власних ресурсів створює підґрунтя для незалежності та інвестиційної

привабливості.

Особливу увагу в аналізі слід приділяти оцінці оборотних активів, адже саме вони забезпечують безперервність операційного циклу. В їхній структурі вирішальне місце посідають запаси, грошові кошти та дебіторська заборгованість, ефективність управління якими впливає на швидкість обігу капіталу та фінансові результати діяльності. Високий рівень оборотності коштів свідчить про раціональне використання ресурсів і стабільність грошових потоків. Крім того, важливо досліджувати динаміку основних фінансових коефіцієнтів - ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності. Їхній аналіз дає можливість оцінити поточну та перспективну здатність підприємства генерувати прибуток, розраховуватись за зобов'язаннями та забезпечувати сталий розвиток.

Таким чином, фінансово-економічний стан є інтегральним показником ефективності управління господарськими процесами. Його дослідження дозволяє виявити внутрішні резерви зростання, сформуванню обґрунтовану політику управління активами і пасивами, забезпечити контроль за розрахунками та підвищити фінансову стійкість підприємства в умовах ринкових коливань і економічної нестабільності.

Для об'єктивної характеристики результатів господарської діяльності підприємства важливим етапом аналізу є вивчення структури та динаміки доходів підприємства. Доходи відображають кінцевий фінансовий результат, який формується під впливом обсягів виробництва, ефективності реалізації продукції, політики ціноутворення та рівня витрат. Аналіз їхньої динаміки дозволяє оцінити тенденції розвитку підприємства, визначити основні джерела надходжень і з'ясувати, які напрями діяльності забезпечують найбільший внесок у загальний дохід.

Особливу увагу приділено питомій вазі операційних доходів, адже саме вони відображають результати основної діяльності підприємства - виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, надання послуг і виконання

робіт. Разом з тим, дохід може формуватися і від інших джерел – фінансових операцій, інвестицій чи позареалізаційних надходжень. Збалансована структура доходів свідчить про стабільну фінансову позицію та диверсифікацію діяльності.

Для оцінки змін у часі проаналізуємо показники доходів підприємства за 2022–2024 роки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Структура і динаміка доходів
підприємства за 2022 - 2024 рр.**

Види доходів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення 2024 р. (+,-) до 2022 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсо- лютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід від основної операційної діяльності	77525	97,0	46885	93,0	132753	89,2	+55228	+71,2
Дохід від іншої операційної діяльності	2336	2,9	3376	6,7	14272	9,6	+11936	У 6,1 р.
Дохід від фінансової діяльності	47	0,1	134	0,3	1816	1,2	+1769	У 38,6 р.
Інші доходи	-	-	-	-	1919	0,0	+19	X
Усього	79908	100	50395	100	148860	100	+68952	+86,3

Аналіз даних таблиці 3.1 свідчить про суттєве зростання доходів підприємства у 2024 році порівняно з 2022 роком. Загальний обсяг доходів збільшився на 68 952 тис. грн, або на 86,3 %, що є свідченням активізації господарської діяльності та розширення ринків збуту. Основну частку в структурі доходів традиційно займає чистий дохід від основної операційної діяльності, який у 2024 році становив 132 753 тис. грн або 89,2 % усіх надходжень. Хоча його питома вага дещо знизилась (на 7,8 відсоткових пунктів), абсолютний приріст у 55 228 тис. грн свідчить про успішність основного напрямку діяльності підприємства – виробництва та реалізації

сільськогосподарської продукції. Позитивною тенденцією є також збільшення доходів від іншої операційної діяльності у 6,1 раза - до 14 272 тис. грн, що свідчить про ефективніше використання допоміжних ресурсів і диверсифікацію господарської діяльності. Варто відзначити й різке зростання доходів від фінансової діяльності - у 38,6 раза, до 1 816 тис. грн, що може бути наслідком активнішого управління фінансовими інвестиціями або відсотковими надходженнями. Отже, прибутковість підприємства у 2022–2024 рр. демонструє стабільну тенденцію зростання, зумовлену збільшенням обсягів реалізації, ефективним управлінням активами та розширенням видів діяльності підприємства.

Для оцінки ефективності господарської діяльності та визначення напрямів зміни фінансових результатів важливо проаналізувати структуру і динаміку витрат підприємства. Саме рівень і склад витрат значною мірою впливають на собівартість продукції, рентабельність і платоспроможність господарства. З цією метою розглянемо динаміку та структуру витрат і відрахувань підприємства за 2022–2024 рр., що подано у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура витрат і відрахувань
за 2022 - 2024 рр.**

Види витрат і відрахувань	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн.	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Собівартість реалізації	27464	58,7	13211	64,0	72880	72,9	+45416	У 2,7 р.
Адміністративні витрати	3208	6,9	615	3,0	4364	4,4	+1156	+36,0
Витрати на збут	4647	9,9	4570	22,1	5877	5,9	+1230	+26,5
Інші операційні витрати	2459	5,3	55	0,3	2435	2,4	-24	-1,0
Фінансові витрати	6146	13,1	2195	10,6	14405	14,4	+8259	У 2,3 р.
Інші витрати	2858	6,1	-	-	68	0,1	-2790	-97,6
Усього	46782	100	20646	100	100029	100	+53247	У 2,1 р.

Аналіз структури та динаміки витрат підприємства за 2022–2024 рр. свідчить про суттєве зростання їх загального обсягу - на 53 247 тис. грн, або у 2,1 раза. Найбільшу питому вагу у структурі займає собівартість реалізованої продукції, частка якої зросла з 58,7 % до 72,9 %, що підтверджує інтенсифікацію виробничих процесів та збільшення обсягів реалізації. Одночасно помітно зросли адміністративні витрати (на 36 %) і витрати на збут (на 26,5 %), що пояснюється розширенням ринків збуту, підвищенням витрат на логістику й маркетинг.

Позитивним моментом є скорочення інших операційних витрат на 1 %, що свідчить про підвищення ефективності використання ресурсів. Водночас втрати від фінансової діяльності збільшилися більш ніж удвічі, що може бути пов'язано з підвищенням кредитного навантаження та відсоткових ставок. Зменшення інших витрат на 97,6 % свідчить про оптимізацію непрофільних напрямів діяльності. Загалом структура витрат демонструє зростання операційної активності підприємства при одночасному посиленні впливу фінансових ризиків, що потребує подальшого удосконалення системи контролю за витратами та підвищення ефективності фінансового менеджменту.

У процесі аналізу фінансово-економічного стану підприємства важливим етапом є дослідження динаміки та структури його майна. Активи характеризують виробничий потенціал, інвестиційні можливості та рівень фінансової стабільності суб'єкта господарювання. Для підприємства оцінка структури майна за 2022–2024 рр. дозволяє виявити напрями використання ресурсів, тенденції зміни їх складу, співвідношення між оборотними та необоротними активами, а також визначити ефективність управління капіталом.

Дані про динаміку та структуру майна підприємства наведено в табл. 3.3, що відображає зміни у складі активів за три звітні роки та дозволяє простежити тенденції у формуванні виробничих і фінансових ресурсів підприємства.

Таблиця 3.3

**Динаміка та структура майна
за 2022 - 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види активів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Майно – всього	91378	100	164253	100	166661	100	+75283	+82,0
1. Необоротні активи	47573	52,1	90861	55,3	105087	63,1	+57514	У 2,2 р.
1.1. Основні засоби	17707	19,4	23609	14,4	26555	15,9	+8848	+50,0
2. Оборотні активи	43805	47,9	73392	44,7	61574	36,9	+17769	+40,6
2.1. Запаси	35241	38,6	45374	27,6	33722	20,2	-1519	-4,3
2.1.1. Виробничі запаси	2450	2,7	2834	1,7	2701	1,6	+251	+10,2
2.1.2. Незавершене виробництво	6567	7,2	40486	24,6	27820	16,7	+21253	У 4,2 р.
2.1.3. Готова продукція	26224	28,7	2034	1,2	3201	1,9	-23023	-87,8
2.2. Поточні біологічні активи	-	-	2219	1,4	-	-	X	X
2.3. Поточна дебіторська заборгованість	4888	5,3	13321	8,1	12659	7,6	+7771	У 2,6 р.
2.4. Грошові кошти	2832	3,1	11666	7,1	14662	8,8	+11830	У 5,2 р.
2.5. Витрати майбутніх періодів	-	-	1	0,0	2	0,0	+2	X
2.6. Інші оборотні активи	844	0,9	811	0,5	529	0,3	-315	-37,3

Аналіз динаміки та структури майна підприємства за 2022–2024 рр. свідчить про стійке зростання активів підприємства. Загальна вартість майна збільшилася на 75 283 тис. грн, або на 82 %, що свідчить про розширення масштабів діяльності та зміцнення ресурсної бази. Найбільший приріст спостерігається за необоротними активами, які зросли у 2,2 раза, що зумовлено модернізацією основних засобів та оновленням матеріально-технічної бази.

Їхня питома вага в структурі активів підвищилася з 52,1 % до 63,1 %, що вказує на капіталомісткість виробництва. Оборотні активи, навпаки, демонструють певну нестабільність: хоча у 2023 р. їх обсяг зріс до 73 392 тис. грн, у 2024 р. відбулося скорочення до 61 574 тис. грн. Найбільше зниження відбулося за статтею “Запаси” (на 1 519 тис. грн, або –4,3 %), що може свідчити про зменшення обсягів готової продукції на складах і більш ефективне управління оборотними ресурсами. Натомість незавершене виробництво зросло у 4,2 раза, що пояснюється збільшенням обсягів сезонних робіт і тривалістю виробничого циклу. Вагомим позитивним чинником є зростання грошових коштів і поточних фінансових інвестицій у 5,2 раза, що підвищило ліквідність і фінансову гнучкість підприємства. Дебіторська заборгованість збільшилася у 2,6 раза, що потребує посилення контролю за розрахунками з контрагентами.

Отже, динаміка активів підприємства свідчить про розширення виробничого потенціалу та поліпшення фінансових можливостей, однак водночас підкреслює необхідність оптимізації структури оборотних коштів і вдосконалення управління дебіторською заборгованістю для підтримання належного рівня платоспроможності.

З метою поглибленого розуміння фінансової стійкості підприємства доцільно проаналізувати динаміку та структуру джерел формування капіталу підприємства за 2022–2024 рр. – табл. 3.4. Цей аналіз дає змогу оцінити співвідношення власного та залученого капіталу, визначити напрями фінансування активів, а також з’ясувати рівень фінансової незалежності підприємства.

Зміна структури пасиву балансу відображає не лише обсяг ресурсів, якими володіє підприємство, але й рівень його ризиковості, ефективність використання позикових коштів і здатність до самофінансування. Зростання питомої ваги власного капіталу, як правило, свідчить про зміцнення фінансової автономії, тоді як переважання зобов’язань - про підвищення залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Деталізовані показники зміни джерел формування капіталу підприємства за 2022–2024 рр. наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Динаміка та структура джерел формування капіталу
за 2022 - 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Капітал – всього	91378	100	164253	100	166661	100	+75283	+82,4
1. Власний капітал	51807	56,7	53306	32,5	61749	37,1	+9942	+19,2
1.1. Зареєстрований капітал	35	0,0	35	0,0	35	0,0	X	X
1.2. Нерозподілений прибуток	42683	46,7	45896	27,9	55367	33,2	+12684	+29,7
2. Зобов'язання і забезпечення	39571	43,3	110947	67,5	104912	62,9	+65341	У 2,7 р.
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	24413	26,7	54685	33,3	64991	39,0	+40578	У 2,7 р.
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	15158	16,6	56262	34,3	39921	24,0	+24763	У 2,6 р.
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	14191	15,5	20652	12,6	23568	14,1	+9377	+66,1

Аналіз структури та динаміки джерел формування капіталу підприємства за 2022–2024 рр. показує суттєві зміни у співвідношенні власних і залучених ресурсів, що відображає активну інвестиційну та фінансову політику підприємства. Зокрема, загальна сума капіталу за три роки зросла на 75 283 тис. грн, або на 82,4 %, що свідчить про інтенсивне нарощування ресурсного потенціалу. Позитивною тенденцією є зростання власного капіталу - на 9 942 тис. грн (19,2 %), що в основному зумовлено збільшенням нерозподіленого прибутку на 12 684 тис. грн, або майже на третину. Це свідчить про прибуткову

діяльність підприємства та ефективне використання отриманих фінансових результатів для самофінансування. Разом з тим, більш динамічно зростали зобов'язання і забезпечення, які збільшилися у 2,7 раза і досягли 104 912 тис. грн, що призвело до зростання фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел. Зокрема, довгострокові зобов'язання зросли на 40 578 тис. грн, а поточні - на 24 763 тис. грн. Така структура капіталу свідчить про активне використання позикових коштів для розширення виробничих потужностей, але водночас підвищує ризики ліквідності.

Отже, у 2022–2024 рр. характеризується стабільним зростанням фінансового потенціалу та збільшенням інвестиційних можливостей, проте підприємству доцільно зберігати баланс між власними і позиковими ресурсами для підтримання належного рівня фінансової стійкості.

Оцінка ліквідності та платоспроможності є одним із ключових напрямів фінансового аналізу, оскільки ці показники відображають здатність підприємства своєчасно виконувати свої короткострокові зобов'язання та підтримувати стабільний грошовий потік. Для підприємства дослідження динаміки ліквідності дозволяє визначити рівень фінансової гнучкості, ефективність управління оборотними активами та ступінь залежності від зовнішніх кредиторів.

У контексті аналізу важливо оцінити співвідношення поточних активів і поточних зобов'язань, структуру грошових коштів, дебіторської заборгованості та запасів. Високі значення коефіцієнтів ліквідності свідчать про наявність у підприємства достатнього обсягу мобільних ресурсів для покриття короткострокових боргів, тоді як їх зниження може бути ознакою зростання ризику неплатоспроможності.

Таким чином, розрахунок показників ліквідності й платоспроможності дає можливість комплексно оцінити фінансову стійкість підприємства та сформулювати висновки щодо ефективності управління грошовими потоками і короткостроковими фінансовими ресурсами (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Показники оцінки ліквідності та платоспроможності
за 2022 - 2024 рр.**

Показники	Норматив- не значення	Роки			Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.
		2022	2023	2024	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,187	0,207	0,367	+0,180
Проміжний коефіцієнт покриття	>0,7	0,565	0,459	0,698	+0,133
Загальний коефіцієнт покриття	≥1,5	2,890	1,304	1,542	-1,347
Коефіцієнт платоспроможності	≥0,1	0,187	0,207	0,367	+0,180
Коефіцієнт критичної ліквідності	≥0,8	2,295	0,495	0,778	-1,517

Аналіз показників ліквідності та платоспроможності підприємства свідчить про позитивну тенденцію у зміцненні фінансової стабільності підприємства, хоча окремі показники залишаються на межі нормативних значень. Коефіцієнт абсолютної ліквідності зріс із 0,187 у 2022 р. до 0,367 у 2024 р., що перевищує норматив (>0,2) і свідчить про підвищення рівня миттєвої платоспроможності підприємства. Проміжний коефіцієнт покриття також покращився на 0,133 пункту, досягнувши 0,698, що свідчить про зростання здатності підприємства погашати поточні зобов’язання за рахунок найбільш ліквідних активів. Натомість загальний коефіцієнт покриття знизився з 2,890 до 1,542, однак залишається вище нормативного рівня (≥1,5), що характеризує підприємство як фінансово стійке. Показники платоспроможності та критичної ліквідності продемонстрували помірне зростання, хоча останній дещо нижчий за норматив, що може свідчити про зростання частки малоліквідних активів у структурі оборотних ресурсів. Отже, у 2024 р. підприємство загалом покращило свою ліквідність, підвищивши спроможність оперативно розраховуватись із кредиторами та забезпечуючи стабільність грошових потоків.

Для оцінки фінансової стійкості підприємства важливе значення має

аналіз структури джерел формування капіталу, який дозволяє визначити співвідношення власних і залучених коштів, рівень фінансової незалежності та ризикованість господарської діяльності. Такий аналіз дає можливість оцінити, наскільки підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування, чи достатньо воно має власних ресурсів для розвитку, а також виявити тенденції у зміні капітальної структури за досліджуваний період. Позитивним вважається зростання частки власного капіталу, що забезпечує фінансову автономію та підвищує довіру кредиторів, тоді як надмірна частка зобов'язань може свідчити про збільшення ризику неплатоспроможності.

Узагальнені результати розрахунків показників структури джерел формування капіталу за 2022–2024 рр. наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Показники структури джерел формування капіталу
за 2022 - 2024 рр.**

Показники	Нормативне значення	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення (+; -) 2024 р. до 2022 р.
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,567	0,325	0,371	-0,196
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,433	0,675	0,629	+0,196
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	0,764	2,081	1,699	+0,935
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1	1,309	0,480	0,589	-0,721

Проведені розрахунки показників структури джерел формування капіталу свідчать про певне погіршення фінансової стійкості підприємства у 2022–2024 рр. Зокрема, коефіцієнт автономії знизився з 0,567 до 0,371, що свідчить про зменшення частки власних коштів у фінансуванні активів підприємства та зростання залежності від позикових ресурсів. Водночас коефіцієнт концентрації позикового капіталу зріс із 0,433 до 0,629, що перевищує нормативне значення і вказує на підвищення фінансового ризику. Підтвердженням цього є збільшення коефіцієнта фінансового ризику до 1,699, тобто на 0,935 порівняно з базовим роком. Крім того, коефіцієнт фінансової стабільності знизився з 1,309 до 0,589,

що свідчить про ослаблення платоспроможності та зменшення можливості підприємства покривати залучені ресурси власними. Отже, структура капіталу характеризується надмірною питомою вагою позикових коштів, що потребує оптимізації політики фінансування з метою зниження фінансової залежності та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями

Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями є одним із ключових напрямів оцінки фінансового стану підприємства, оскільки саме стан розрахунків із покупцями та замовниками безпосередньо впливає на рівень ліквідності, оборотність капіталу та платоспроможність суб'єкта господарювання. Вчасне і якісне проведення такого аналізу дозволяє визначити оптимальну політику управління розрахунками, запобігти виникненню прострочених або безнадійних боргів, а також оцінити ефективність фінансової дисципліни контрагентів.

Для підприємств аграрного сектору, своєчасний аналіз дебіторської заборгованості має особливе значення, адже реалізація продукції часто здійснюється з відстрочкою платежів, що створює певні фінансові ризики. Систематичне відстеження структури заборгованості, її обсягів, термінів погашення та складу дебіторів забезпечує не лише прозорість розрахункових операцій, а й дає можливість виявити тенденції зміни фінансових потоків.

Аналіз дебіторської заборгованості є важливим елементом управління фінансовими потоками підприємства, оскільки він дозволяє визначити реальний обсяг коштів, що очікуються до надходження, та оцінити їх вплив на ліквідність і платоспроможність. Для сільськогосподарського підприємства, значна частина продажів відбувається із відстрочкою платежу, тому ефективно

управління дебіторською заборгованістю має безпосередній вплив на стабільність грошових потоків, сезонне планування та можливість фінансування посівної й збиральної кампаній.

З огляду на це, запропоновано організаційно-економічну модель аналізу дебіторської заборгованості підприємства, що об'єднує комплекс взаємопов'язаних елементів: цілі, завдання, суб'єкти аналізу, інформаційну базу, систему показників та способи використання результатів – табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Організаційно-економічна модель аналізу дебіторської заборгованості

Елемент	Характеристика / Зміст для підприємства
Мета аналізу	Забезпечення контролю за повнотою та своєчасністю розрахунків із покупцями й замовниками, визначення якості дебіторської заборгованості, виявлення причин її зростання та розробка заходів з оптимізації.
Основні завдання	- Оцінити обсяг, структуру та динаміку дебіторської заборгованості за товарами, роботами, послугами; - Визначити частку сумнівних і прострочених боргів; - Проаналізувати терміни погашення та оборотність дебіторки; - Оцінити вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан і ліквідність.
Об'єкт аналізу	Дебіторська заборгованість за реалізованою продукцією рослинництва, послугами з обробки ґрунту, перевезеннями та іншими операціями.
Суб'єкти аналізу	Бухгалтерська служба (ведення аналітичного обліку), економічний відділ (розрахунок показників оборотності), фінансовий менеджер (оцінка платоспроможності контрагентів), керівництво підприємства.
Інформаційне забезпечення	Внутрішня інформація: дані синтетичного та аналітичного обліку рахунків 36, 37, 38, акти звірки, інвентаризаційні відомості, договори з покупцями. Зовнішня інформація: фінансова звітність (Баланс, Звіт про фінансові результати), ринкові аналітичні дані, нормативні документи (П(С)БО 10, 11, МСФЗ 9).
Система показників	- Абсолютні: обсяг дебіторської заборгованості, частка простроченої та сумнівної, середній строк погашення; - Відносні: коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, частка дебіторки в оборотних активах.
Узагальнення та реалізація результатів	- Систематизація аналітичних висновків у довідці-аналітичному звіті; - Розроблення плану дій щодо погашення прострочених боргів; - Встановлення лімітів кредитування покупців; - Запровадження щомісячного моніторингу оборотності дебіторки; - Формування резерву сумнівних боргів.

Модель побудована з урахуванням принципів повноти, достовірності, оперативності, динамічності, безперервності та збалансованості, що забезпечує

системність у прийнятті управлінських рішень щодо кредитної політики підприємства. Запропонована модель є інструментом комплексного аналізу дебіторської заборгованості, який дозволяє не лише здійснювати діагностику її стану, а й розробляти конкретні управлінські рішення для підвищення фінансової стійкості підприємства. Для підприємства вона має практичне значення, адже допомагає координувати взаємодію між бухгалтерською, фінансовою та виробничою службами, забезпечує ефективне використання внутрішніх резервів, підвищує достовірність звітних даних і зменшує ризики неплатоспроможності контрагентів.

Проведення аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві вимагає системного підходу, що передбачає послідовне виконання окремих етапів - від визначення об'єкта та збору інформації до оцінки результатів і прийняття управлінських рішень. Такий підхід забезпечує не лише виявлення проблемних зон у структурі заборгованості, а й формування конкретних пропозицій щодо її оптимізації. Для підприємства, де значна частина продажів здійснюється на умовах відстроченого платежу, дотримання чіткої аналітичної логіки дає змогу своєчасно контролювати обсяг дебіторки, визначати рівень ризику неповернення коштів і підтримувати належний рівень ліквідності.

Комплексний аналіз дебіторської заборгованості пропонується здійснювати за п'ятьма взаємопов'язаними етапами, наведений у табл. 3.8. Таким чином, запропонована послідовність дозволяє забезпечити логічну завершеність аналітичного процесу - від діагностики фінансового стану дебіторів до реалізації заходів, спрямованих на підвищення платіжної дисципліни та стабільність грошових потоків підприємства.

Перед проведенням детального аналізу важливо відзначити, що обсяг та структура дебіторської заборгованості безпосередньо впливають на фінансову стабільність і платоспроможність підприємства.

Таблиця 3.8

Етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості

Етап	Зміст і завдання	Очікуваний результат
1. Визначення об'єкта, мети та завдань аналізу	Встановлення меж дослідження (дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги), формулювання цілей: оцінка структури, якості та оборотності дебіторки, визначення ризиків.	Формування аналітичної бази, уточнення напрямів дослідження.
2. Збирання та опрацювання інформації	Використання внутрішніх і зовнішніх джерел: дані рахунків 36, 37, 38, акти звірки, фінансова звітність, договори, результати інвентаризацій.	Отримання достовірної, повної та систематизованої інформації для подальших розрахунків.
3. Аналітична обробка даних	а) Аналіз динаміки, складу та структури дебіторської заборгованості. б) Оцінка якісного стану (поточна, прострочена, сумнівна). в) Виявлення безнадійних боргів і тенденцій зростання.	Визначення проблемних зон, розрахунок коефіцієнтів оборотності та питомої ваги прострочених сум.
4. Оцінка результатів та формулювання висновків	Інтерпретація отриманих показників, порівняння з нормативними та динамічними значеннями, визначення факторів впливу на зміни дебіторської заборгованості.	Підготовка аналітичної довідки, обґрунтування резервів оптимізації дебіторки.
5. Прийняття управлінських рішень	Розроблення пропозицій щодо вдосконалення політики кредитування, контролю за розрахунками, прискорення інкасації коштів, формування резервів сумнівних боргів.	Підвищення ефективності використання оборотного капіталу та зниження ризиків неповернення боргів.

Для підприємства стан розрахунків із покупцями та замовниками є визначальним чинником формування грошових потоків, адже несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості може призвести до дефіциту обігових коштів і порушення ліквідності.

Динамічний аналіз дебіторської заборгованості дозволяє виявити тенденції її зміни у часі, визначити питому вагу окремих складових, оцінити якість заборгованості та своєчасність розрахунків. Зростання частки поточної дебіторської заборгованості може свідчити про розширення обсягів реалізації або надання відстрочки платежів, тоді як збільшення простроченої - про погіршення фінансової дисципліни контрагентів.

Для забезпечення аналітичності оцінки проведено порівняння динаміки та структури дебіторської заборгованості підприємства за 2022–2024 рр.,

результати якого подано в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Динаміка та структура дебіторської заборгованості
за 2022 - 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види дебіторської заборгованості	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Дебіторська заборгованість за продукцію	4733	96,8	4439	33,3	1404	11,1	-3329	-70,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками:								
За виданими авансами	16	0,3	630	4,7	479	3,8	+463	У 29,9 р.
З бюджетом	1	0,0	2821	21,2	1571	12,4	+1570	У 1571 р.
Інша поточна дебіторська заборгованість	138	2,8	5431	40,8	9205	72,7	+9067	У 66,7 р.
Всього	4888	100	13321	100	12659	100	+7771	У 2,6 р.

Дані таблиці 3.7 свідчать, що структура дебіторської заборгованості за 2022–2024 рр. зазнала суттєвих змін, що відображає як трансформацію напрямів господарської діяльності, так і зміну політики розрахунків із контрагентами. Загальна сума дебіторської заборгованості за аналізований період зросла на 7771 тис. грн, або у 2,6 раза, що зумовлено розширенням обсягів операційної діяльності та наданням підприємством відстрочок платежів окремим партнерам.

Основну частку дебіторської заборгованості у 2022 р. становили розрахунки за продукцію - 96,8 %, однак у 2024 р. їхня частка різко скоротилася до 11,1 %. Це свідчить про переорієнтацію розрахунків і можливе погіршення платіжної дисципліни споживачів. Натомість значно зросла інша поточна дебіторська заборгованість, яка збільшилася у 66,7 раза й у 2024 р. сформувала понад 72 % загального обсягу дебіторки, що може свідчити про накопичення заборгованостей за різними напрямками - розрахунками з підзвітними особами,

орендними платежами або внутрішніми взаєморозрахунками.

Позитивним моментом є збільшення розрахунків з бюджетом і за виданими авансами, що свідчить про активізацію взаємодії підприємства з постачальниками та підвищення його ділової активності. Водночас значне зменшення заборгованості за реалізовану продукцію потребує детального аналізу причин, серед яких можуть бути як зниження обсягів реалізації, так і посилення політики передоплати.

Перед аналізом варто зазначити, що оцінка динаміки та структури зобов'язань є важливим етапом фінансово-економічного аналізу, оскільки саме співвідношення власних і позикових джерел формує рівень фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Зростання зобов'язань може свідчити як про розширення діяльності та активне залучення позикового капіталу, так і про підвищення ризику фінансової залежності. Для підприємства аналіз зобов'язань дає змогу оцінити не лише структуру поточних і довгострокових боргів, а й тенденції у використанні забезпечень, що відіграють роль у стабілізації фінансового стану підприємства.

У табл. 3.10 наведено динаміку та структуру зобов'язань і забезпечень підприємства за 2022–2024 рр., які відображають зміни у складі позикових джерел фінансування та ефективність управління борговими зобов'язаннями.

Аналіз структури та динаміки зобов'язань і забезпечень підприємства свідчить про істотні зміни у фінансовій політиці підприємства протягом 2022–2024 рр. Як видно з табл. 3.10, загальна сума зобов'язань зросла у 2,3 раза, що зумовлено передусім активним залученням довгострокового капіталу - його частка підвищилась із 63,2 % до 73,4 %. Це може свідчити про орієнтацію підприємства на розширення виробництва або реалізацію інвестиційних програм. Водночас питома вага поточних зобов'язань знизилась на 10,2 в.п., хоча в абсолютному вимірі вони зросли на 9377 тис. грн. Найвагомішою складовою залишаються борги за довгостроковими кредитами - їхня частка становить понад 86 % поточних зобов'язань у 2024 р. Зниження обсягів

заборгованості за товари, роботи та послуги може вказувати на підвищення платіжної дисципліни й оптимізацію розрахунків із постачальниками.

Таблиця 3.10

**Динаміка та структура зобов'язань та забезпечень
підприємства за 2022 - 2024 рр. (станом на кінець року)**

Види зобов'язань	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
1. Довгострокові зобов'язання	24413	63,2	54685	72,6	64991	73,4	+40578	У 2,7 р.
2. Поточні зобов'язання, в т.ч. за:	14191	36,8	20652	27,4	23568	26,6	+9377	+66,1
довгостроковими зобов'язаннями	9973	70,3	17334	83,9	20319	86,2	+10346	У 2 р.
товари, роботи, послуги	3296	23,2	3001	14,5	2088	8,9	-1208	-36,7
розрахунками з бюджетом	567	4,0	137	0,7	659	2,8	+92	+16,2
розрахунками зі страхування	77	0,5	9	0,0	153	0,6	+76	+98,7
розрахунками з оплати праці	278	2,0	171	0,8	201	0,9	-77	-27,7
одержаними авансами	-	-	-	-	148	0,6	+148	X
Всього:	38604	100	75337	100	88559	100	+49955	У 2,3 р.

Загалом динаміка засвідчує певну концентрацію фінансування на довгострокових позикових ресурсах, що, з одного боку, сприяє стабільності та розвитку підприємства, але з іншого – потребує контролю за ефективністю використання залучених коштів і підтриманням достатнього рівня ліквідності.

Порівняльна характеристика дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства дозволяє оцінити рівень фінансової збалансованості підприємства, його здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами та ефективно управляти дебіторськими активами. Такий аналіз є ключовим елементом оцінки платоспроможності та фінансової стійкості, оскільки відображає реальну взаємозалежність між

грошовими потоками, що надходять і вибувають у процесі господарської діяльності. Для підприємства важливо, щоб дебіторська заборгованість не перевищувала кредиторської, адже це свідчить про ефективне використання оборотного капіталу та низький ризик втрати ліквідності. Якщо ж кредиторська заборгованість зростає швидше, ніж дебіторська, це може вказувати на нестачу власних оборотних коштів і потребу в залученні додаткових фінансових ресурсів. У табл. 3.11 наведено порівняльні дані щодо динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства за 2022–2024 рр., що дозволяють визначити співвідношення між активними й пасивними розрахунками та оцінити тенденції фінансової стабільності підприємства.

Таблиця 3.11

**Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
за 2022 – 2024 рр., тис. грн (станом на кінець року)**

Види заборгованості	Дебі-торська	Креди-торська	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
2022 р.				
За товари, роботи та послуги	4733	3296	+1437	-
За авансами	16	-	+16	-
З бюджетом	1	567	-	+566
Зі страхування	-	77	-	+77
З оплати праці	-	278	-	+278
Інша заборгованість	138	-	+138	-
Всього	4888	4218	+670	-
2023 р.				
За товари, роботи та послуги	4439	3001	+1438	-
За авансами	630	-	+630	-
З бюджетом	2821	137	+2684	-
Зі страхування	-	9	-	+9
З оплати праці	-	171	-	+171
Інша заборгованість	5431	-	+5431	-
Всього	13321	3318	+10003	-
2024 р.				
За товари, роботи та послуги	1404	2088	-	+684
За авансами	479	148	+331	-
З бюджетом	1571	659	+912	-
Зі страхування	-	153	-	+153
З оплати праці	-	201	-	+201
Інша заборгованість	9205	-	+9205	-
Всього	12659	3249	+9410	-

Порівняльний аналіз свідчить, що структура дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства у 2022–2024 рр. зазнала помітних змін, що безпосередньо вплинуло на фінансову рівновагу підприємства. У 2022 р. дебіторська заборгованість перевищувала кредиторську на 670 тис. грн, що загалом характеризувало підприємство як фінансово стійке, з помірним рівнем ризику неплатоспроможності. У 2023 р. спостерігалось суттєве зростання дебіторської заборгованості (у 2,7 раза порівняно з 2022 р.), переважно за рахунок інших видів розрахунків і взаємодії з бюджетом. Це могло бути наслідком розширення кола контрагентів, відстрочення платежів або несвоєчасного надходження коштів від покупців. Перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською сягнуло 10 003 тис. грн, що свідчить про значне «замороження» оборотного капіталу. У 2024 р. ситуація дещо стабілізувалася - дебіторська заборгованість зменшилася до 12 659 тис. грн, тоді як кредиторська залишалася відносно сталою (3 249 тис. грн). Хоча перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською (9 410 тис. грн) залишається значним, позитивною тенденцією є скорочення боргів за товари, роботи та послуги, що може свідчити про посилення внутрішнього контролю за розрахунками і підвищення фінансової дисципліни контрагентів.

Таким чином, підприємство демонструє певне поліпшення балансу між дебіторською та кредиторською заборгованістю, однак для підтримання ліквідності підприємству доцільно активізувати заходи зі стягнення боргів і скорочення строків розрахунків з покупцями.

3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства

Ефективне управління дебіторською заборгованістю є однією з ключових умов забезпечення фінансової стійкості та ліквідності підприємства. Саме від

швидкості обертання коштів, вкладених у розрахунки з покупцями, залежить платоспроможність, рентабельність і стабільність господарської діяльності. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості дозволяє не лише визначити її структуру й динаміку, а й оцінити рівень ризику неповернення, ефективність кредитної політики та вплив на фінансові результати підприємства.

На практиці аналіз дебіторської заборгованості доцільно здійснювати у трьох взаємопов'язаних напрямках: кількісному, якісному та часовому. Кількісний напрям передбачає визначення обсягів і частки дебіторської заборгованості в загальних активах підприємства, а також її співвідношення з кредиторською. Якісний напрям пов'язаний із оцінкою рівня платоспроможності контрагентів, розмежуванням реальної, сумнівної та безнадійної заборгованості. Часовий аспект аналізу включає дослідження строків погашення боргів, визначення тривалості фінансового циклу, обіговості дебіторської заборгованості та її впливу на ліквідність.

Комплексна оцінка стану розрахункових відносин передбачає узагальнення інформації бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, що дозволяє виявити причини виникнення простроченої заборгованості, з'ясувати ступінь ефективності управління нею та оцінити потенційні резерви покращення платіжної дисципліни. Особливу увагу приділяють розрахунку коефіцієнтів обіговості дебіторської заборгованості, періоду її погашення, питомої ваги прострочених сум, а також аналізу резерву сумнівних боргів, який відображає рівень захищеності підприємства від фінансових втрат.

Крім того, комплексна оцінка повинна охоплювати порівняльний аналіз дебіторської заборгованості з обсягами реалізації продукції та фінансовими результатами, що дає змогу оцінити вплив кредитної політики на прибутковість підприємства. Надмірна дебіторська заборгованість може призвести до уповільнення обороту капіталу, зростання витрат на залучення позикових ресурсів і збільшення фінансових ризиків.

Для оцінювання стану дебіторської заборгованості підприємства використано систему показників, що характеризують її питому вагу в активах, інтенсивність обороту, середній період погашення, а також рівень прострочення розрахунків. Зведені результати подано в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

**Комплексна аналітична оцінка стану дебіторської заборгованості
за 2022 – 2024 рр.**

Показники	Роки			Відхилення (+;-) 2024 р. до 2022 р.	
	2022	2023	2024	абсолютне	відносне, %
1. Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	24,960	5,150	10,220	-14,740	x
2. Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	14	70	35	+21	У 2,5 р.
3. Питома вага дебіторської заборгованості в майні, %	5,2	8,1	7,6	+2,4	+46,2
4. Питома вага поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	10,9	18,2	20,6	+9,7	x
5. Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованості	0,335	0,645	0,537	+0,202	x
6. Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації, %	4,0	19,4	9,8	+5,8	x

Аналіз показників комплексної оцінки дебіторської заборгованості свідчить про «ломку тренду»: після різкого погіршення у 2023 р. підприємство в 2024 р. суттєво відновило керованість розрахунків, але ще не повернулося до базового рівня 2022 р. Так, коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості зменшився з 24,96 у 2022 р. до 5,15 у 2023 р., що означало «замороження» коштів у розрахунках; у 2024 р. показник зріс до 10,22 - оборотність фактично подвоїлась проти 2023 р., однак лишається у 2,4 раза гіршою, ніж у 2022 р. Відповідно, середній період інкасації подовжився з 14 до 70 днів у 2023 р., а у 2024 р. скоротився до 35 днів: це вже прийнятний рівень для сезонного агробізнесу, але все ще на 21 день повільніше за докризовий горизонт.

Структурні індикатори підтверджують вищу «вагу» дебіторки у балансі. Питома вага дебіторської заборгованості в майні зросла з 5,2 % (2022) до 7,6 % (2024), тобто майже на половину (+46,2 %). Ще чутливіше зросла її частка в оборотних активах: із 10,9 % до 20,6 %. Це означає, що всередині оборотного капіталу збільшилась доля менш ліквідних вимог до контрагентів, а отже - підвищилися вимоги до якості кредитної політики, моніторингу строків та роботи з простроченнями.

Співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованості рухалося з 0,335 (2022) до 0,537 (2024). Значення нижче 1 свідчить, що обсяг короткострокових зобов'язань перевищує обсяг поточної дебіторки, тобто частина операційного циклу фінансується за рахунок постачальників. Помірне зростання коефіцієнта у 2023–2024 рр. можна трактувати як ознаку вирівнювання балансу розрахунків, але значення <1 водночас підкреслює ризик ліквідності: підприємству важливо утримувати достатній запас грошових коштів і контролювати строки оплати, щоб не «з'їдати» гнучкість за рахунок кредиторів.

Індикатор «Дебіторська заборгованість / чистий дохід» зріс із 4,0 % (2022) до 9,8 % (2024) після піку 19,4 % у 2023 р. Тобто у 2024 р. на кожні 100 грн виручки в середньому припадає ~9,8 грн вимог до покупців. Це краще, ніж у 2023 р., але більш ніж удвічі вище за рівень 2022 р., тому потенціал для «розморожування» коштів ще значний. Орієнтовно, скорочення середнього строку інкасації на 10 днів у 2024 р. дало б додатковий приплив готівки порядку 3,6 млн грн (виходячи з чистого доходу від основної діяльності), що напряду підсилює ліквідність та маневреність у пікові сезонні періоди.

Узагальнюючи, 2024 р. показав реальне оздоровлення: оборотність прискорилась, «тривалість одного обороту» скоротилась удвічі проти 2023 р., але структурне навантаження дебіторки у балансі все ще вище довоєнної/докризової точки. Це вимагає продовження курсу на жорсткіший кредитний моніторинг (ліміти й рейтинги контрагентів, A/R-ейджинг із

порогами спрацювання), диференційовані умови відстрочки (знижки за ранню оплату, пеня/стоп-лист за прострочення), а також регулярне формування/актуалізацію резерву сумнівних боргів. Виконання цих кроків дозволить скоротити DSO до цільового діапазону 25-28 днів, зменшити «частку дебіторки» в оборотних активах і, відповідно, підвищити платоспроможність і фінансову стійкість підприємства.

Після проведеного аналітичного оцінювання логічно перейти до побудови системного інструменту, який дозволить не лише фіксувати поточний стан дебіторської заборгованості, а й передбачати потенційні ризики її зростання. З метою підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю доцільним є формування аналітичної матриці ризиків – табл. 3.13, яка стане частиною внутрішньої системи контролю розрахункової дисципліни на підприємстві.

Така матриця забезпечує можливість ідентифікувати, класифікувати та оцінювати ризики за ступенем імовірності їх виникнення та рівнем впливу на фінансові результати підприємства. Вона узагальнює потенційні джерела ризику (недобросовісність покупців, затримка платежів, нестабільність ринку, помилки в документуванні, недостатній контроль тощо) та визначає заходи щодо їх мінімізації.

Застосування матричного підходу дозволяє підприємству систематизувати процес управління дебіторською заборгованістю, оцінюючи кожен ризик у координатах «ймовірність – вплив». Це створює підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень - від коригування умов договорів до формування резервів і впровадження превентивного контролю.

Запропонована матриця дозволяє визначити зони підвищеного ризику у сфері управління дебіторською заборгованістю та сфокусувати зусилля підприємства на попередженні прострочених боргів. Для підприємства найбільш критичними є фінансові та кредитні ризики, оскільки вони безпосередньо впливають на ліквідність і грошові потоки.

Таблиця 3.13

Аналітична матриця ризиків управління дебіторською заборгованістю

Група ризику	Зміст ризику	Ймовірність	Вплив на фінансові результати	Рівень ризику	Пропоновані заходи реагування
Фінансові	Несвоєчасна оплата за відвантажену продукцію; порушення графіка платежів	Висока	Значний	Критичний	Запровадження системи попередньої оплати; моніторинг платоспроможності клієнтів
Організаційні	Відсутність єдиної бази даних контрагентів; неузгодженість інформаційних потоків між бухгалтерією та відділом продажу	Середня	Середній	Помірний	Удосконалення внутрішнього документообігу; автоматизація обліку розрахунків
Договірні-правові	Недостатня деталізація умов у договорах, відсутність штрафних санкцій за прострочення	Висока	Середній	Високий	Розроблення типових договорів із пунктами про відповідальність; юридичний аудит
Облікові	Помилки в первинних документах; несвоєчасне відображення операцій у регістрах	Середня	Суттєвий	Високий	Посилення контролю обліковців; внутрішній аудит дебіторської заборгованості
Ринкові	Нестабільність попиту; зміни цін на сировину, що впливають на можливість клієнтів розраховуватися	Середня	Значний	Помірно-високий	Диверсифікація клієнтської бази; гнучка політика цін і кредитних умов
Кредитні	Надання відстрочки платежів без аналізу фінансового стану покупця	Висока	Високий	Критичний	Впровадження рейтингової оцінки клієнтів; встановлення кредитних лімітів
Інформаційні	Недостатній контроль за аналітичними даними, несвоєчасне оновлення інформації	Низька	Середній	Низький	Створення єдиної інформаційної системи; регулярна звітність розрахунків

Реалізація заходів, запропонованих у матриці, сприятиме оптимізації політики розрахунків, підвищенню платіжної дисципліни контрагентів і

зміцненню фінансової стійкості підприємства.

Отже, запропонована аналітична матриця ризиків управління дебіторською заборгованістю є практичним інструментом раннього виявлення проблемних боржників і сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства завдяки своєчасному реагуванню на зміни у структурі заборгованості та оптимізації політики розрахунків із покупцями й замовниками.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати низку узагальнень і практичних висновків.

Встановлено, що дебіторська заборгованість є ключовим елементом фінансових ресурсів підприємства, який безпосередньо впливає на ліквідність, платоспроможність та оборотність капіталу. Вона виступає індикатором фінансової дисципліни контрагентів і рівня ефективності політики розрахунків. Визначено, що національні стандарти бухгалтерського обліку регламентують порядок визнання, оцінки та відображення дебіторської заборгованості, однак не забезпечують достатньої адаптивності до сучасних умов управління кредитними ризиками.

Порівняльний аналіз положень НП(С)БО та МСФЗ засвідчив доцільність поступової імплементації підходу очікуваних кредитних збитків (**ECL**), який застосовується у міжнародній практиці для більш достовірного оцінювання платоспроможності боржників. Використання цієї моделі сприятиме формуванню прогностичної оцінки дебіторської заборгованості, посиленню контролю за кредитними ризиками та підвищенню якості фінансової звітності.

Організаційно-економічна характеристика підприємства свідчить про стабільність його діяльності, ефективність управлінських процесів і раціональну побудову системи бухгалтерського обліку. Лінійна структура управління забезпечує чіткий розподіл обов'язків, а функціонування бухгалтерії як самостійного підрозділу гарантує оперативність облікових процедур і достовірність фінансової інформації.

Облікова політика підприємства щодо розрахунків із покупцями та управління дебіторською заборгованістю є важливим інструментом забезпечення фінансової стабільності та достовірності облікової інформації. Вона спрямована на упорядкування процесів визнання, оцінки, класифікації, резервування та списання заборгованості відповідно до чинних стандартів

обліку. Важливе значення має також організація внутрішнього контролю, проведення інвентаризацій і здійснення аналітичного моніторингу, що дозволяє своєчасно виявляти проблемних боржників, оцінювати ризики неповернення та формувати реалістичну картину фінансових потоків.

На підприємстві розрахунки з покупцями та замовниками здійснюються відповідно до вимог чинного законодавства із використанням повного пакета первинних документів: договорів купівлі-продажу, рахунків-фактур, видаткових і товарно-транспортних накладних, актів виконаних робіт, податкових накладних, банківських виписок тощо. Усі документи мають необхідні реквізити, підписи відповідальних осіб і є підставою для відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. Такий підхід гарантує юридичну обґрунтованість та достовірність облікових даних, а також мінімізує ризики виникнення спірних ситуацій із контрагентами.

Ведення синтетичного та аналітичного обліку розрахунків у підприємства здійснюється із використанням рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» і 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Це забезпечує деталізацію інформації, контроль за станом розрахунків і своєчасність відображення господарських операцій. Системний підхід до обліку дозволяє оцінювати рівень дебіторської заборгованості, контролювати терміни погашення боргів і забезпечувати фінансову гнучкість підприємства.

Інформація про розрахунки з покупцями та замовниками узагальнюється у фінансовій звітності - передусім у Балансі (форма №1), Звіті про фінансові результати (форма №2) та Звіті про рух грошових коштів (форма №3). Розкриття даних про дебіторську заборгованість відповідно до П(С)БО 10 гарантує прозорість, аналітичність і порівнюваність показників. Узгодженість даних бухгалтерського обліку зі звітними формами забезпечує об'єктивність фінансової інформації, що підвищує довіру з боку користувачів звітності - власників, партнерів і контролюючих органів.

Контроль за розрахунками з покупцями та замовниками у підприємства

здійснюється на належному рівні, що підтверджується регулярним проведенням інвентаризацій, актів звірки та внутрішнього аналізу розрахунків. Підприємство дотримується встановленого порядку документального оформлення операцій і систематично контролює своєчасність платежів, що сприяє підтриманню фінансової стабільності та дисципліни. Водночас контрольні процедури мають певний формальний характер і потребують удосконалення - зокрема, шляхом автоматизації звірок, запровадження елементів внутрішнього аудиту та цифрових систем моніторингу дебіторської заборгованості. Це дозволить підвищити оперативність управлінських рішень, знизити ризики прострочених боргів і забезпечити стабільний розвиток підприємства у майбутньому.

Узагальнюючи результати аналізу фінансово-економічного стану підприємства, слід зазначити, що підприємство демонструє позитивну динаміку зростання обсягів доходів, активів і ділової активності, однак ці зміни супроводжуються підвищенням фінансової залежності від позикових ресурсів.

Зменшення питомої ваги власного капіталу у структурі пасивів свідчить про послаблення фінансової стійкості, а збільшення частки довгострокових зобов'язань - про тенденцію до формування боргового навантаження. Водночас показники ліквідності та платоспроможності мають позитивну динаміку, що відображає здатність підприємства виконувати короткострокові зобов'язання. Однак підвищений рівень фінансового ризику потребує оптимізації структури капіталу та підвищення ефективності використання власних коштів. Для забезпечення довгострокової стабільності доцільно вдосконалити політику управління капіталом, посилити контроль за вартістю позикових ресурсів і забезпечити баланс між власним та залученим фінансуванням.

Проведений аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства показав, що у 2022–2024 рр. спостерігається переважання дебіторської заборгованості над кредиторською, що свідчить про значну частку коштів, вилучених з обороту та уповільнення грошового циклу. Хоча

спостерігається поступове скорочення боргів за товари, роботи та послуги, водночас збільшується частка інших видів заборгованості, що підвищує ризики втрати ліквідності. Зменшення кредиторської заборгованості є позитивним сигналом фінансової дисципліни, проте потребує узгодження із темпами погашення дебіторської. Для зниження ризиків і підвищення платоспроможності доцільним є впровадження системи аналітичного моніторингу розрахунків із контрагентами, скорочення строків інкасації дебіторської заборгованості та удосконалення кредитної політики підприємства.

Для підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю доцільно впровадити «Відомість внутрішнього контролю дебіторської заборгованості», що забезпечить системність перевірки розрахункових операцій і своєчасне виявлення розбіжностей. Це сприятиме зміцненню платіжної дисципліни та підвищенню достовірності облікової інформації.

Крім того, розроблена аналітична матриця ризиків управління дебіторською заборгованістю дозволяє ідентифікувати, класифікувати й оцінювати ризики за рівнем імовірності та впливу на фінансові результати. Її використання дає можливість раннього виявлення проблемних боржників і вдосконалення політики розрахунків із покупцями.

Таким чином, посилення внутрішнього контролю та аналітичного моніторингу є дієвим інструментом запобігання дебіторській заборгованості та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Т. В., Ковальчук В. В. Обліково-контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2018. № 3 (41). С. 3–12.
2. Бержанір І. А. Особливості організації та напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 15-23.
3. Бержанір, І. А. Нормативно-правове регулювання обліку дебіторської заборгованості підприємства // *Актуальні дослідження суспільних наук: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції* (м. Умань, 28 березня 2025 р.). Умань: Візаві, 2025. С. 242–245. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/18187/1/Norm_prav_reh_obl_deb_z_aborh.pdf (дата звернення 08.10.2025).
4. Білозерцев В.С., Худякова О.С. Методика обліку та аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 73–77.
5. Бондарук А.Л., Шигун М. М. Зарубіжний досвід організації обліку розрахунків з покупцями і замовниками. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасні концепції розвитку*: Зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції; 11 травня 2021 р. К.: КНЕУ, 2021. С. 20-22. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Economic_Department/ZBIRNUK%20KONFER%2031%2005%2021/ZbD196rnik_tez_21-5672.pdf#page=21 (дата звернення 08.10.2025).
6. Буднік Т. В., Гнатенко Є. П. Проблеми та шляхи удосконалення дебіторської заборгованості як об'єкта обліку й аналізу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 740 – 743. URL: <http://global->

national.in.ua/archive/9-2016/152.pdf (дата звернення 08.10.2025).

7. Вакульчик Д. В., Погорелова Т. П. Законодавчо-нормативні аспекти бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками. *Облік, аудит, оподаткування та звітність у системі забезпечення економічної стійкості підприємств*: тези доп. V Всеукр. наук.- практ. Інтернет-конф. (Дніпро, 13-14 трав. 2021 р.) / ДДАЕУ. Дніпро : ННІЕ, 2021. С. 8-10.

8. Волковицька О.М., Болтач С.Ю. Міжнародні нормативи та зарубіжний досвід в організації облікового процесу розрахунків з покупцями та замовниками. *Економіка та держава*. 2019 №1. С. 72-75.

9. Ганусич В. О., Гурська І. В. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Вип. 1 (47). С. 441-445. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10859/1/ОБЛІК%20ДЕБІТОРСЬКОЇ%20ЗАБОРГОВАНОСТІ%20УПРАВЛІНСЬКИЙ%20ТА%20ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ%20АСПЕКТИ> (дата звернення 08.10.2025).

10. Гаркуша, Г. І., Чернецька, О. В. Організаційні аспекти обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // *Обліково-фінансове, інформаційне та мовно-комунікаційне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Дніпро, 30–31 жовтня 2024 р.). Дніпро: ДДАЕУ, 2024. С. 45–46.

11. Гладій, І. О. Організація обліку дебіторської заборгованості в системі прийняття рішень // *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: збірник наукових праць XIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Вінниця–Луцьк, 14–16 травня 2025 р.). Вінниця, 2025. Ч. 1. С. 218–225. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2025/konf/zb14-16251.pdf#page=218> (дата звернення 08.10.2025).

12. Гладюк Н. В., Рябенко Л. М. Особливості обліку і аналізу

розрахунків з покупцями і замовниками. *Теорія і практика облікового, аналітичного та правового забезпечення управління підприємствами аграрного сектору в умовах сучасних викликів*: збірник тез доповідей II Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції (15 квітня 2021 р.). К.: НУБіП України, 2021. 290 с. 148-151.

13. Гнатюк, Т. М., Шкроміда, В. В., Шкроміда, Н. Я. Торговий кредит: окремі питання обліку та аналізу дебіторської заборгованості // *Журнал Прикарпатського університету імені Василя Стефаника*. 2024. Т. 11, № 2. С. 79–90. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/20194> (дата звернення 08.10.2025)

14. Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Мізік Ю. І., Конопліна О. О. Аудит: методика і організація : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 319 с.

15. Давидюк Т. В. Визнання та оцінка поточної дебіторської заборгованості: напрями удосконалення. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1 (22). С. 102 – 108.

16. Демченко, Т. Оцінка впливу дебіторської заборгованості на вартість підприємства // *Sustainable Socio-Economic Development Journal*. 2023. № 1(1–2). С. 52–58. DOI: [https://doi.org/10.31499/2786-7838.ssedj.2023.1\(1-2\).52-58](https://doi.org/10.31499/2786-7838.ssedj.2023.1(1-2).52-58) (дата звернення 08.10.2025)

17. Єршова, Н., Єрмолаєва, М., Тютюнник, С. Використання коштів підприємства в національній та іноземній валюті: облік та звітність // *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Економіка, управління та фінанси»*. 2024. № 1.

18. Задерака, Н. М., Громік, Д. А. Особливості аналізу дебіторської заборгованості підприємства // *XXII International scientific and practical conference «Modern Scientific Research: Theoretical and Practical Aspects»* (Oslo, Norway, May 8–10, 2024). Oslo: International Scientific Unity, 2024. С. 18–19. URL: <https://isu-conference.com/...#page=19> (дата звернення 08.10.2025)

19. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України № 22 від 21 січ. 2004 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення 08.10.2025).

20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30 листопада 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

21. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління Національного банку України від 16 травня 2011 р. № 145. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

22. Канцедал Н. А., Пономаренко О. Г. Інформаційна роль фінансового обліку у вирішенні проблем соціальної, економічної та екологічної відповідальності підприємств / *Бухгалтерський облік як наука; від основ до наукової картини світу* [колективна монографія] / за заг. ред. В. Я. Плаксієнка. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. С. 53-63. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/10816> (дата звернення 08.10.2025).

23. Канцедал Н. А., Пономаренко О. Г. Наукове обґрунтування складових облікової політики щодо дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 1. С. 87-94. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/484> (дата звернення 08.10.2025).

24. Канцедал Н.А., Лега О.В. Документальний контроль як спосіб ідентифікації фіктивних господарських операцій платників податків. *Розвиток бухгалтерського обліку, фінансів та оподаткування в аграрному секторі економіки в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. К.: ННЦ «ІАЕ», 2017. С. 246-249.

25. Канцедаль, Н. А., Яловега, Л. В., Сіренко, О. В., Ляшик, О. Ю., Шостак, Я. І. Адаптивні стратегії аналізу дебіторської заборгованості в умовах кризи // *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15030724> (дата звернення 08.10.2025).

26. Кизим, Е., Цимбал, А. Розрахункові операції як об'єкт внутрішнього контролю та аудиту // *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : збірник доповідей науково-практичних конференцій здобувачів вищої освіти за результатами проходження виробничих та технологічних практик. Полтава : ПДАУ, 2025. Вип. 18. С. 35-38.

27. Ковач, О. І., Рижикова, Н. І. Методичні підходи до аналізу дебіторської заборгованості // *XLIV International scientific and practical conference «The Impact of Scientific Research on the Development of the Modern World»* (Dubrovnik, Croatia, October 23–25, 2024). International Scientific Unity, 2024. С. 73–75. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/...#page=74>. (дата звернення 08.10.2025).

28. Куць Т. В., Вакуленко В. М. Засади формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 633–637. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/2/133.pdf> (дата звернення 08.10.2025).

29. Лега О. В., Черненко К. В. Звітність у системі податкових розрахунків. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 59. С. 154 – 159.

30. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Сучасні методи зниження податкових ризиків платників податків. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2021. С. 136-140.

31. Лега, О. В., Цимбал, А. І. Дебіторська заборгованість як важливий індикатор фінансового стану підприємства // *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної*

інтеграції : матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Херсон – м. Хмельницький, 20 листопада 2024 р.). Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2024. С. 176–179.

32. Ліхоносова, Г., Ставцева, Є. Напрями поліпшення оцінювання використання кредиторської та дебіторської заборгованості // *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 330(3). С. 305–310. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-46>. (дата звернення 08.10.2025).

33. Лоханова, Н. О., Сиротенко, Н. А. Дискусійні обліково-аудиторські аспекти дебіторської заборгованості підприємств України в умовах особливого правового режиму // *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-09-01>. (дата звернення 08.10.2025).

34. Макаренко А. П., Кучкіна Д. Д. Удосконалення аудиту розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 29-35. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/7.pdf (дата звернення 08.10.2025).

35. Макарук, Я., Сисоєва, І. Контроль дебіторської заборгованості підприємства // *Матеріали конференцій МНЛ* (м. Київ, 18 жовтня 2024 р.). 2024. С. 74–76. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/1237>. (дата звернення 08.10.2025).

36. Меліхова Т. О. Методичні засади проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 9. С. 17–24. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.9.17](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.9.17).

37. Меліхова Т. О., Шарко Д. М. Удосконалення обліку і аудиту розрахунків з покупцями на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 30–36. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.21-22.30](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.21-22.30)

38. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової

звітності: Наказ Міністерства фінансів України №433 від 28 березня 2013 р. URL: www.minfin.gov.ua/control/uk/.../article (дата звернення 08.10.2025).

39. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств: Наказ Мінагрополітики України від 04.06.2009 р. №390. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

40. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 року № 635. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

41. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ) : Список, Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012 / IASB. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text. (дата звернення 08.10.2025).

42. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07 лютого 2013 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

43. Плаксієнко В. Я., Яловега Л. В., Прийдак Т. Б., Лега О. В. Продукція сільськогосподарського виробництва: особливості документування та облікового відображення. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.12.15

44. Податковий Кодекс України № 2755-VI від 02 грудня 2010 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

45. Подмешальська, Ю. В., Богма, Н. О. Удосконалення обліку розрахунків з покупцями та замовниками // *Сучасні виклики та напрями вдосконалення в економічній та технічній наукових сферах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 5–6 грудня 2023 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2023. С. 220–222. URL:

<https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/19174/0057006.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=220> (дата звернення 08.10.2025).

46. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. №246 / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

47. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України № 237 від 08 жовтня 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України № 559 від 30 листопада 2001 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

49. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України № 290 від 29 листопада 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

50. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України № 318 від 31 грудня 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

51. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»: Наказ Міністерства фінансів України № 163 від 07 липня 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

52. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24 травня 95 р. № 88. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

53. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України № 879 від 02 вересня 2014 р. *Верховна Рада*

України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення 08.10.2025).

54. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України № 2258-VIII від 21 грудня 2017 р. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення 08.10.2025).

55. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-ВР від 16 липня 1999 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

56. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text> (дата звернення 08.10.2025).

57. Прокопець, О. П. Облік дебіторської заборгованості підприємств в умовах економічного відновлення України. *Інноваційні проєкти для економічного відродження та конкурентного розвитку України: зб. доп. 91-ї щорічної студентської наукової конференції (Київ, 15 квітня – 19 травня 2024 р.)*. Київ: КНЕУ, 2024. С. 42–44. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/87c0f42f-4fbf-408f-bb6d-54cd4f64a32f/content#page=42>. (дата звернення 08.10.2025).

58. Пушкар, І. В., Проскуріна, Н. М., Закачуріна, А. О. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості як основа фінансового аналізу розрахункових операцій з контрагентами // *The 21st International scientific and practical conference “Innovative solutions in public communications and international relations”* (Sofia, Bulgaria, May 28–31, 2024). International Science Group, 2024. С. 73–74. URL: <https://isg-konf.com/...#page=73>. (дата звернення 08.10.2025).

59. Рябчук, О., Костенко, А. Значення аудиту дебіторської заборгованості підприємства // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2025. № 37(65). С. 70–74. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37\(65\)-70-74](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37(65)-70-74).

60. Семенова, К. Д. Аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства // *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 5–6 (318–319). С. 26–32. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-5-6-318-319-26-32>.

61. Слепченко В., Скрипник М. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-4>

62. Сорока, А. Д. Вплив галузевої специфіки на склад та облік дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги). *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Полтава, 5 червня 2025 р.)*. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 213–215.

63. Степаненко, О. Економічна природа дебіторської та кредиторської заборгованостей, їх місце в бізнес-процесах підприємства // *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1(52). С. 224–232. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-31>.

64. Тимченко, В. В., Омеляненко, Ю. А., & Мілька, А. І. Методичні та організаційні аспекти обліку дебіторської заборгованості. *Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 16 листопада 2023 р.)*. Суми: СНАУ, 2023. С. 382–385.

65. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Полтава : ПДАА, 2016. 432 с.

66. Цивільний Кодекс України : за станом на 16 грудня 2003 р. / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 08.10.2025).

67. Цимбал, А. Контроль розрахунків з покупцями та замовниками: значення, мета, завдання // *Молодь, наука, бізнес : матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-конференції (м. Миколаїв, 2–3 жовтня 2024 р.)*.

Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 300–303. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/nauk_prof_konf/zbirnyk-tez-02-03-10-24.pdf. (дата звернення 08.10.2025).

68. Чепець, О., Юрченко, С., Волчанська, Л. Теоретико-методологічні основи визначення дебіторської заборгованості та її класифікація // *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-160>.

69. Шара, Є. Обліковий аспект безнадійної дебіторської заборгованості // *Збірник наукових праць «ЛЮГОΣ»* (Бостон, США). 2025. 14 лютого. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-14.02.2025.004> (дата звернення: 06.10.2025).

70. Шигун, М. М., Мухомор, Г. В. Особливості облікового забезпечення стратегічного управління дебіторською заборгованістю // *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2025. № 82. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-18>.

71. Шигун, М., Мухомор, Г. Економічна природа дебіторської заборгованості як активу // *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-110>.

72. Шигун, М., Мухомор, Г. Новий підхід до аналізу оборотності дебіторської заборгованості // *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 2(53). С. 310–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-42>.